

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

LUND
UNIVERSITY

Wilma Holm

Företagens sociala ansvar - blir soft law “too soft”?

En analys utifrån OECD:s riktlinjer för
multinationella företag

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Katarina Olsson

Termin: HT 2022

Innehåll

1 INLEDNING	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Metod och material	11
1.4 Avgränsningar	13
1.5 Disposition	13
2 Företagens sociala ansvar	15
2.1 Inledning	15
2.2 Internationell reglering	16
2.2.1 FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter	16
2.2.2 FN:s Global Compact	17
2.2.3 OECD	17
2.3 EU-rättslig reglering	18
2.4 Nationell reglering	18
3 OECD:s riktlinjer för multinationella företag	20
3.1 Inledning	20
3.2 Mänskliga rättigheter	21
3.2.1 Företagens skyldigheter	22
3.3 Miljö	23
3.3.1 Miljökonsekvensbedömning och miljöledningssystem	23
4 Nationella kontaktpunkter	26
4.1 Inledning och syfte	26
4.2 Behandling av enskilda fall	27
4.2.1 Processen	27
4.2.2 Ärenden i länder som inte anslutit sig	28
4.3 China Gold-fallet	29
4.3.1 Miljö	30
4.3.2 Mänskliga rättigheter	31
4.3.3 Informationshantering	31

4.3.4 Slutligt uttalande från Kanadas kontaktpunkt	32
4.4 FIFA-fallet	33
4.4.1 Förfrågan om prövning från BWI	34
4.4.2 FIFA:s respons	35
4.4.3 Omfattas FIFA av Riktlinjerna?	36
4.4.4 Slutligt uttalande från Schweiz kontaktpunkt	36
5 Svensk implementering av Riktlinjerna	38
5.1 Inriktningen för Sveriges arbete i OECD	38
5.2 Plattform för internationellt hållbart företagande	39
5.3 Sveriges kontaktpunkt	40
5.4 Mölnlycke-fallet	40
5.4.1 Förfrågan om prövning	40
5.4.2 Mölnlyckes svar	41
5.4.3 Kontaktpunktens rekommendationer	42
5.5 Peer review	43
5.5.1 Institutionella arrangemang	43
5.5.1.1 Rekommendation från OECD	44
5.5.2 PR-aktiviteter	45
5.5.2.1 Rekommendation från OECD	45
5.5.3 Enskilda fall	45
5.5.3.1 Rekommendation från OECD	46
6 Ny revision av Riktlinjerna 2022	47
6.1 OECD Watch rekommendationer	47
6.1.1 Processuell vägledning för kontaktpunkter	48
6.1.2 Allmänna policyer	48
6.1.3 Miljö	49
6.1.4 Informationshantering	49
6.2 OECD Stocktaking report	50
6.2.1 Frågor	50
6.2.2 Implementering	51

6.2.3 Kontaktpunkter	52
7 EU-kommissionens förslag om due diligence	53
7.1 Bakgrund och rättslig grund	53
7.2 Omfattning	53
7.3 Skyldigheter	54
7.4 Svensk analys	55
8 Analys	57
8.1 Rättsområdet	57
8.1.1 Fördelar och nackdelar med soft law	57
8.1.2 Hard law som alternativ	58
8.2 Nationella kontaktpunkter	59
8.2.3 Inledning	59
8.2.2 China Gold	60
8.2.3 FIFA	60
8.2.4 Sveriges kontaktpunkt	61
8.3 Personliga reflektioner	62
8.4 Avslutning	63

Summary

The importance and reach of multinational enterprises has expanded dramatically in our now globalized economy which has led to corporate social responsibility becoming an attention-grabbing and current issue. Other factors such as climate change, human rights and labor conditions have contributed to increased demands for responsibility. A number of international standards and recommendations in the field of corporate social responsibility have been adopted in organizations such as the UN and OECD. The OECD is governed by 38 member countries through 250 committees and working groups as well as the council. The organization provides a forum for ideas, experiences and analysis in several political areas. The OECD Guidelines for Multinational Enterprises deal with corporate social responsibility, where implementation is partly covered by a national contact point in each member country that can try specific cases when the guidelines are deemed to be broken.

The purpose of this essay is to review the OECD Guidelines for Multinational Enterprises (the “Guidelines”) and the work of associated national contact points. The area is largely built on so-called “soft law”, which means non-binding legal rules. The subject caught my interest to analyze how effective the system is in practice based on the Guidelines. To give more nuance to the essay, a peer review of the Swedish national contact point is brought up as well as the basis for a new revision of the Guidelines from 2022. The essay will in its final parts touch on the Swedish implementation of the OECD and the Guidelines as well as a new proposal for directive from the European Commission which concerns companies’ due diligence in relation to human rights and the environment.

The result from the investigative part of the essay demonstrates a too weak regulatory framework within corporate social responsibility. There are well-founded arguments as to why soft law is the best way to regulate this topic, but at the same time a tougher approach is needed to get multinational companies to operate under stricter regulations and thereby achieve equal competition. Climate change is in focus today more than ever which means it's extremely important that these rules are clarified and exercised within an equal framework. It is time for governments to put pressure on companies to take greater social responsibility in all the areas covered by the Guidelines.

Sammanfattning

I samband med att multinationella företag växt fram och fått en ökad betydelse och räckvidd i vår nu globaliserade ekonomi, har företagens sociala ansvar blivit en uppmärksammas och mycket aktuell fråga. Andra faktorer såsom klimatförändringar, mänskliga rättigheter och arbetsförhållanden har också bidragit till ökade krav på ansvar. Ett antal internationella standarder och rekommendationer på området för företagens sociala ansvar har antagits inom organisationer såsom FN och OECD. OECD styrs av 38 medlemsländer via 250 kommittéer och arbetsgrupper samt rådet. Organisationen utgör ett forum för idéer, erfarenheter och analyser inom flera politiska områden. OECD:s riktlinjer för multinationella företag handlar om företagens sociala ansvar där implementering av dessa omfattas av en nationell kontaktpunkt i respektive medlemsstat som ska kunna pröva enskilda ärenden när riktlinjerna anses brytas.

Syftet med uppsatsen är att granska OECD:s riktlinjer för multinationella företag ("Riktlinjerna") och därtill hörande nationella kontaktpunkters arbete. Området byggs till stora delar på s.k. "soft law", vilket innebär icke-bindande rättsregler. Ämnet fängade mitt intresse att analysera hur effektivt systemet utifrån Riktlinjerna är i praktiken. För att ge mer nyans till uppsatsen tas en granskning av den svenska nationella kontaktpunkten upp samt underlag inför en ny revision av Riktlinjerna från 2022. Uppsatsen kommer i sina sista delar beröra den svenska implementeringen av OECD och Riktlinjerna samt ett nytt direktiv från EU-kommissionen som rör företags due diligence i förhållande till mänskliga rättigheter och miljö.

Resultatet från uppsatsens utredande del påvisar ett för svagt regelverk kring företagens sociala ansvar. Det finns väl underbyggda argument till varför soft law är det bästa sättet att reglera området, men samtidigt behövs hårdare tag för att få multinationella företag att verka under ett striktare regelverk och därmed uppnå likvärdig konkurrens. Eftersom klimatförändringar idag mer än någonsin är i fokus, så är det oerhört viktigt att dessa regler tydliggörs och utövar inom likvärdiga ramar. Det är dags för regeringar att sätta press på företagen så att de tar ett större socialt ansvar inom samtliga områden som Riktlinjerna tar upp.

Förord

Jag skulle vilja påstå att min tid på juristprogrammet har varit lika glädjefyllt och rolig som beskedet jag fick från fakulteten i juni 2018 att jag fått en plats på programmet via UJK:en. Tiden har präglats av en corona pandemi och stress, men jag har också fått med mig två terminer utomlands i Zürich och London, fantastiska minnen och massor med kunskap rikare.

Tack till Ebba och Arvid, min bästa vän och min pojkvän. Vi har gjort juristprogrammet tillsammans med en sund och positiv inställning har hela denna resa varit fantastisk, utan er hade det inte varit densamma. Tack till mina föräldrar Anders och Lotta om stöttat mig på alla möjliga vis och till mina vänner som spridit glädje och gett mig oförglömliga minnen. Slutligen tack till min handledare Katarina Olsson som varit ett fint stöd och gett bra feedback under uppsatsskrivandets gång.

Det är med stolthet jag kan säga att jag nu snart slutfört juristprogrammet, vilket lilla Wilma inte vågat drömma om!

Förkortningar

APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
ASEAN	The Association of Southeast Asian Nations
BWI	Building and Wood Workers' International
China Gold	China Gold International Resources Corp. Ltd
CSDD-förslaget	Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet
CSR	Corporate Social Responsibility
CTC	Canada Tibet Committee
EB	Epidermolysis Bullosa
EDC	Export Development Canada
EPSCO	Rådet för sysselsättning, socialpolitik, hälso- och sjukvård samt konsumentfrågor
EU	Europeiska Unionen
EUF	EU-fördraget
FIFA	Fédération Internationale de Football Association
FN	Förenta Nationerna
G7	Group of Seven
G20	Group of Twenty
GRI	Global Reporting Initiative
ICICL	Iranian Center for International Criminal Law
ILO	International Labour Organization
Kontaktpunkt	Nationell Kontaktpunkt
LkSG	Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz
LO	Landsorganisationen i Sverige
MKB	Miljökonsekvensbedömning

MLS	Miljöledningssystem
NKP	Nationell Kontaktpunkt
OECD	Organisationen för Ekonomiskt Samarbete och Utveckling
RBC	Responsible Business Conduct
Riktlinjerna	OECD:s riktlinjer för multinationella företag
SACO	Sveriges akademikers centralorganisation
TCO	Tjänstemännens centralorganisation
TCS	Trade Commissioner Service
UD	Utrikesdepartementet
UNGP	FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter
UNICEF	United Nations Children's Fund
WPRBC	OECD Working Party on Responsible Business Conduct

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Internationella fotbollsförbundet FIFA (Fédération internationale de Football Association) anordnar vintern 2022 världscup för herrar i fotboll i Qatar. Evenemangets officiella hemsida visar upp åtta nya arenor där samtliga har en publikkapacitet på mellan 40 000-90 000 personer.¹ Vad som däremot inte skyltas på hemsidan är att minst 6 500 migrantarbetare har dött från 2010 när Qatar fick VM-uppdraget fram tills 2020.² Migrantarbetarnas ogynnsamma arbets- och levnadsförhållanden har blivit oerhört uppmärksammade internationellt i media, där även Qatar kritiserats för sina tidigare kränkningar av mänskliga rättigheter.³

Företag och multinationella organisationer såsom FIFA har ett ansvar för den påverkan de har i samhället, vilket omfattar processen att integrera socialt ansvar, mänskliga rättigheter, antikorruption och miljö i sin verksamhet och strategi.⁴ Ansvaret beskrivs ofta genom samlingsbegreppet Corporate Social Responsibility (CSR) eller Responsible Business Conduct (RBC) vilket på svenska översätts till företagets sociala ansvar. Ämnet har framförallt uppmärksamrats under de senaste åren eftersom hållbar utveckling inom alla områden blivit en viktig del i företagets verksamhet.

OECD (Organisationen för Ekonomiskt Samarbete och Utveckling) utgör sedan bildandet 1960 ett forum för diskussion rörande ekonomisk politik för sina 38 medlemsländer. Ett stort fokus för organisationen sedan bildandet har varit internationella investeringar och multinationella företag, vilket ledde till en deklARATION år 1976 rörande just dessa ämnen.⁵ En del av deklARATIONEN är OECD:s riktlinjer för multinationella företag. Riktlinjerna är rekommendationer som tillhandahåller frivilliga principer och normer för

¹ FIFA World Cup Qatar 2022. *Cultural Awareness*.

<https://www.qatar2022.qa/en/discover-qatar/cultural-awareness>

² The Guardian. *Revealed: 6500 migrant workers have died in Qatar since the World Cup was awarded*. 2021.

<https://www.theguardian.com/global-development/2021/feb/23/revealed-migrant-worker-deaths-qatar-fifa-world-cup-2022>

³ Human Rights Watch. *FIFA: Pay for harm to Qatar's migrant workers*. 2022.

<https://www.hrw.org/news/2022/05/18/fifa-pay-harm-qatars-migrant-workers>

⁴ Europakommissionen. *Corporate social responsibility & Responsible business conduct*.

https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-social-responsibility-responsible-business-conduct_en

⁵ Se Förordning (1976:1111) med tillkännagivande att Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling antagit deklARATIONEN om internationella investeringar och multinationella företag.

ansvarsfullt bedrivande av affärsverksamhet som är förenliga med tillämpliga lagar. När en stat ansluter sig till Riktlinjerna förbinder de också sig att inrätta en nationell kontaktpunkt vilket är ett forum för dialog rörande Riktlinjernas tillämpning som avgör enskilda fall.⁶

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen granskar rättsområdet företagens sociala ansvar där soft law är övervägande tillämplig rätt. Soft law är rättsregler som inte är juridiskt bindande eller vars bindande kraft är något "svagare" än traditionell rätt. Exempel på soft law är uppförandekoder, riktlinjer och principer.⁷ OECD:s riktlinjer för multinationella företag ("Riktlinjerna") är ett omfattande dokument med rekommendationer till företag och bygger på soft law. Riktlinjerna omfattar även så kallade nationella kontaktpunkter i varje stat som anslutit sig till Riktlinjerna. Syftet med uppsatsen är att granska Riktlinjerna och nationella kontaktpunkters verksamheter för att avgöra om soft law är tillräckligt effektivt för att reglera området. På senare år har fler initiativ runt hard law uppkommit på området, vilket kommer jämföras mot Riktlinjerna för att se om det kan vara en bättre lösning för att reglera området. Syftet uppfylls med hjälp av följande frågeställningar:

- Hur reglerar Riktlinjerna och nationella kontaktpunkter i egenskap av soft law, företagens sociala ansvar internationellt respektive nationellt i svensk rätt?
- Är soft law en tillräckligt stark form av reglering för företagen att ta Riktlinjerna på allvar eller krävs hard law?

1.3 Metod och material

Det finns utifrån vad jag vet ingen tydlig juridisk forskning på området. För att uppfylla syftet och besvara uppsatsens frågeställningar utgår uppsatsen i första hand från en rättsdogmatisk metod. Metoden syftar till att tolka gällande rätt utifrån lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och den rättsdogmatiska orienterade litteraturen som monografier och uppsatser.⁸ Uppsatsen grundar sig till stora delar på publikationer och fall från OECD,

⁶ Regeringskansliet, *Nationella kontaktpunkten (NKP)*, <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/handelspolitik-och-framjande/nationella-kontaktpunkten/>.

⁷ OECD, *Soft law*, <https://www.oecd.org/fr/gov/politique-reglementaire/irc10.htm>

⁸ Kleineman, Jan. (2018), *Rättsdogmatisk metod*. I Nääv, Maria & Zamboni, Mauro. (red.) *Juridisk metodlära*, s. 21.

vilket i viss mån komplicerar användningen av den rättsdogmatiska metoden eftersom regelverket är soft law, ett begrepp som förklaras under rubrik 1.1.

Det är inte rättsligt bindande regelverk och faller således utanför den traditionella rättskälleläran. Rättskälleläran har däremot vidgats i takt med att soft law har blivit vanligare.⁹ Detta innebär att den rättsdogmatiska metoden kan anses omfatta materialet som används i uppsatsen till viss mån, särskilt med tanke på OECD:s viktiga internationella roll.

Till följd av begränsad forskning på ämnet består uppsatsens material främst av originaldokument så som Riktlinjerna. Riktlinjerna har valts för att de riktar sig specifikt mot företag är grunden till den praxis som finns på området. Riktlinjerna är ett omfattande dokument som innehåller tio olika kapitel där det fjärde kapitlet om mänskliga rättigheter och sjätte kapitlet om miljö särskilt kommer att granskas. En del information från det andra kapitlet om allmänna policyer och tredje kapitlet om informationshantering, kommer inkluderas eftersom det är nödvändigt för att förstå Riktlinjernas tillämpning och de andra kapitlen som granskas djupare.

Dokument från Regeringskansliet och direkta uttalanden och skrivelser från nationella kontaktpunkter berörs även. Den litteratur som använts har varit till största del internationella källor som diskuterar soft law, såsom *Hard and Soft law Preferences in Business and Human Rights* av Parella Kishanthi. De tre avgöranden som tas upp från nationella kontaktpunkter i kapitel fyra och fem bygger på material direkt från kontaktpunkterna. Samma sak gäller revisionen av Riktlinjerna där informationen gällande rekommendationer från OECD Watch och OECD:s stocktaking report bygger på respektive organisations egna material.

Informationen kring nationella kontaktpunkter är bristfällig, vilket har påverkat inhämtade av material på området. Efter kontakt med Utrikesdepartementet har min tolkning av materialet bekräftats. Inom EU-rätten finns det begränsat med reglering kring företags sociala ansvar, kommissionens aktuella direktivförslag belyses därför av naturliga skäl som ett exempel på hard law. Kapitlet om EU-kommissionens förslag till direktiv bygger på kommissionens egna dokument.

⁹ Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*. Fjärde upplagan. (2018) s. 45 f.

1.4 Avgränsningar

Företagens sociala ansvar är ett stort och komplext ämne. Eftersom det till största del regleras genom soft law finns det riktlinjer och rekommendationer från olika organisationer och institutioner att ta hänsyn till. Många intressanta perspektiv hade kunnat appliceras på ämnet utifrån specifika jurisdiktioner men för att ämnet inte ska bli för brett eller övergripande har avgränsningar gjorts. Avgränsningarna har generellt varit naturliga till följd av aktualitet och relevans.

Uppsatsen har avgränsats till att fokusera på Riktlinjerna och även kortare nämna annan relevant internationell rätt på området. ILO:s (International Labour Organization) trepartiska deklaration 1977 om principer rörande multinationella företag och arbetsmarknaden är ett exempel som inte tas upp.

Endast Riktlinjernas kapitel fyra om mänskliga rättigheter och kapitel sex om miljö kommer särskilt att granskas. Avgränsningen gjordes utifrån aktualitet och de två kapitlen behandlas dessutom i de tre fall från nationella kontaktpunkter som uppsatsen behandlar.

Frankrike, Tyskland och Storbritanniens nationella rätt på området tas upp för att ge exempel av reglering på området och den svenska rätten berörs även. Det hade varit intressant att belysa reglering från länder utanför Europa, men för svensk del ligger det närmast med reglering från två EU-länder samt från Storbritannien med en lag som har gällt sedan 2015, vilket ger ett annat tidsperspektiv.

1.5 Disposition

Efter uppsatsens första kapitel kommer det andra kapitlet beskriva hur företagens sociala ansvar regleras på internationell, EU-rättslig och nationell nivå. Området regleras främst på internationell nivå, där FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter (UNGP) är en viktig grundsten inom företagens sociala ansvar. Uppsatsens tredje kapitel kommer redogöra för OECD:s riktlinjer för multinationella företag (Riktlinjerna), vilka är centrala för uppsatsen. Riktlinjernas fjärde kapitel om mänskliga rättigheter och sjätte kapitel om miljö kommer därefter granskas. Det fjärde kapitlet beskriver hur nationella kontaktpunkters verksamhet. Två internationella avgöranden från två olika kontaktpunkter också tas upp. China Gold- och FIFA-fallet beskrivs i syfte att beskriva enskilda falls

praktiska tillämpning hos nationella kontaktpunkter. Det femte kapitlet tar upp Sveriges implementering av Riktlinjerna och ett avgörande från den svenska kontaktpunkten. Här tas också upp en granskning av den svenska kontaktpunkten från 2022 som genomfördes av OECD och andra staters kontaktpunkter, för att belysa kontaktpunktens styrkor respektive svagheter. Kapitel sex beskriver en pågående revision av Riktlinjerna, som inledningsvis går igenom rekommendationer från organisationen OECD Watch till en uppdatering av Riktlinjerna. Därefter avhandlas en rapport från OECD med ett förslag till ny revision av Riktlinjerna från 2022. I uppsatsens sista och sjunde utredande kapitel berörs EU-kommissionens förslag till direktiv gällande tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet. Förslaget innehåll tas upp och därefter Sveriges inställning, vilket görs för att beskriva hur företagens sociala ansvar kan regleras genom bindande rättsregler.

2 Företagens sociala ansvar

2.1 Inledning

För att kunna besvara uppsatsens första frågeställning kommer en redogörelse kring företagens sociala ansvar redogöras på internationell, EU-rättslig och nationell nivå. Fram tills 1950-talet var företagens huvudsakliga roll att öka sina vinster, vilket enligt dåvarande regelverk kunde göras inom relativt fria ramar. Under 1950 och 60-talet tog debatten kring företagens sociala ansvar fart vilket väckte frågor såsom ifall ekonomisk vinst kunde skapas till varje pris och om andra aspekter än vinster bör ha ett centralt fokus i företagens verksamhet.¹⁰ Framväxten av multinationella företag i en allt mer globaliserad ekonomi har bidragit till en ökad spänning mellan företagen, nationella regeringar och lokala samhällen. Detta på grund av oklarheter var ansvaret ligger för sociala aspekter kopplade till människor, ekonomisk vinst och miljö. Företagens sociala ansvar är särskilt viktigt för att dels skapa värderingar som kan ligga till grund för ett mer ekonomiskt hållbart system och dels för företagens egna verksamhet inom områden såsom riskhantering, HR-frågor, hållbarhet och innovationsförmåga vilket på sikt kan bidra till vinst.¹¹

Företagens sociala ansvar är ett internationellt område som främst regleras genom soft law. Soft law innebär formellt icke-bindande regler och rekommendationer. Det har i viss mån rättsverkningar i form av att det kan utvecklas till sedvanerätt, vilket innebär oskrivna regler som är bindande för alla stater i form av att de blir praktiskt och moraliskt riktiga. Soft law återfinns till övervägande del inom den internationella rätten i form av exempelvis vägledande principer och riktlinjer från organisationer såsom FN och OECD. Soft law anses i stor utsträckning vara den bästa metoden för att implementera regler internationellt, dels eftersom icke-bindande rättsregler skapar större flexibilitet till tolkning och dels blir lättare att

¹⁰ Friedman, Milton, The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits, The New York Times Magazine, 1970-09-13.

<https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>

¹¹ Europakommissionen. *Corporate social responsibility & Responsible business conduct*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-social-responsibility-responsible-business-conduct_en

implementera i stater i jämförelse med hard law, bindande rättsregler.¹² Nedan följer ett avsnitt som redogör för ett par exempel hur företagens sociala ansvar regleras på internationell, EU-rättslig och nationell nivå.

2.2 Internationell reglering

2.2.1 FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter

År 2008 antog FN ramverket “Skydda, respektera och åtgärda” (protect, respect, remedy) som vilar på tre grundpelare:

1. Statens skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna
2. Företags ansvar att respektera de mänskliga rättigheterna, samt
3. Möjlighet att få sin sak prövad om rättigheterna inte respekteras.¹³

Som en utveckling på nyss nämnda ramverk antogs enhälligt i juni 2022 FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter (UNGP). Syftet var att klargöra hur de tre punkterna ska implementeras och säkerställa skydd av de mänskliga rättigheterna. Principerna presenteras och accepteras i viss mån som en grund och gemensam referenspunkt inom mänskliga rättigheter och näringsliv. UNGP är den första globala standarden som tar itu med att förebygga konsekvenser på mänskliga rättigheter i samband med staters och företags verksamheter.¹⁴ Principerna är inte juridiskt bindande och skapar inga nya folkrättsliga förpliktelser utan förtydligar snarare befintligt regelverk på området inom företagens sociala ansvar. Principerna gäller för samtliga FN:s medlemsstater och företag kopplade till respektive jurisdiktioner.¹⁵

UNGP består av 31 artiklar och är organiserade under de tre pelarna “Skydda, respektera och åtgärda”. Den första grundpelaren (artikel 1-10) innebär skyldigheten för stater att skydda individers mänskliga rättigheter

¹² Kishanthi, Parella. (2020), *Hard and Soft Law Preferences in Business and Human Rights*. I Kenneth W. Abbot & Duncan Snidal (red.) *Hard and Soft Law in International Governance*, s. 168.

¹³ United Nations Human Rights office of the high commissioner. *Guiding Principles on business and human rights - implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework*. New York and Geneva, 2011. s. 27-29.

¹⁴ Lagouette, Stéphanie. (2016), *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights - A Confusing “Smart Mix” of Soft and Hard International Human Rights Law*. I *Tracing the Roles of Soft Law in Human Rights*, Stéphanie Lagouette, Thomas Gammeltoft-Hansen och John Cerone (red), s. 237.

¹⁵ Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter*. <https://www.regeringen.se/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf>

och se till att företag inte kränker dessa. Om staten inte vill eller kan försäkra individens mänskliga rättigheter kan ansvaret istället hamna på företaget eller annan berörd stat. Den andra grundpelaren (artikel 11-24) beskriver företagets ansvar att respektera mänskliga rättigheter, där en central del är företagets due diligence-skyldighet att hantera effekter på mänskliga rättigheter på grund av sin verksamhet inom alla delar och relationer.¹⁶ Due diligence innebär att påvisa en verksamhets tillbörliga aktsamhet och är en form av riskhanteringssystem. Den tredje och sista pelaren (artikel 25-31) fokuserar i stor utsträckning på effektiva juridiska mekanismer att få sin sak prövad. Det kan även handla om exempelvis ursäkter, återbetalning, rehabilitering eller olika former av kompensation.¹⁷

2.2.2 FN:s Global Compact

FN:s Global Compact är ett företagsnätverk som bildades 1999 under World Economic Forum i Davos och arbetar med hållbarhetsfrågor. Syftet är att skapa internationella principer kring mänskliga rättigheter, arbetsrättsliga frågor, miljö och antikorrupcion riktade till företag. Global Compact riktar sig inte endast till företag utan även organisationer och dessa förbinder sig att rapportera hur arbetet går. Svenska FN-förbundet är medlemmar i Global Compact Network Sweden sedan 2018 vilka uppmanar och samarbetar för att svenska företag ska förbättra sitt hållbarhetsarbete.¹⁸

2.2.3 OECD

Organisationen OECD består idag av 38 demokratiska marknadsekonomier som medlemsstater och har en stark normgivande roll genom rekommendationer, standarder, riktlinjer och internationella konventioner inom flera områden. Nya verksamhetsfält har växt fram i takt med globalisering, klimatförändringar och teknikutveckling från ett tidigare fokus på ekonomisk tillväxt och handel. Nya områden utgör exempelvis utbildning, miljö och hälsa. OECD har även en undersökande och utvärderande roll i form av länders granskningar av medlemsländerna på flera politiska områden.¹⁹ OECD:s riktlinjer för multinationella företag är huvudfokus för denna uppsatsen och består av gemensamma

¹⁶ Lagouette 2016, s. 238 f.

¹⁷ United Nations Human Rights office of the high commissioner. *Guiding Principles on business and human rights - implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*. New York and Geneva, 2011. s. 27-29.

¹⁸ FN-förbundet. *Global Compact*. <https://fn.se/om-oss/globalcompact/>

¹⁹ Promemoria Utrikesdepartementet 2022/03044, 2022-02-24. *Sveriges strategi för OECD*, Regeringskansliet, s. 2.

rekommendationer från regeringar till multinationella företag för hur affärsverksamheter ska bedrivas ansvarsfullt. Utöver OECD:s medlemsstater har andra stater som inte är medlemmar anslutit sig. Riktlinjerna innehåller icke-bindande principer där de länder som anslutit sig till Riktlinjerna gör en bindande utfästelse om att tillämpa dessa.²⁰ När en regering åtar sig att främja Riktlinjerna görs detta bland annat genom att inrätta en nationell kontaktpunkt (NKP eller som följande "kontaktpunkt"). Kontaktpunkterna fungerar som forum för diskussioner i frågor som har samband med Riktlinjerna.

2.3 EU-rättslig reglering

Företagens sociala ansvar inom EU-rätten har sin grund i internationellt erkända principer och riktlinjer, där några beskrivs i avsnittet ovan. EU-politiken anpassas till den globala ramen för att främja företagens sociala ansvar.²¹ År 2011 antog EU-kommissionen en ny strategi gällande företagens sociala ansvar vilken kombinerar horisontella tillvägagångssätt för att främja ansvaret med mer specifika tillvägagångssätt för enskilda sektorer och politikområden.²² I februari 2022 beslutade EU-kommissionen om förslag till direktiv om skyldigheten för företag att påvisa tillbörlig aktsamhet (CSDD-förslaget) för hur deras verksamhet påverkar andra aktörer i företagets värdekedja. Förslaget baseras på artikel 50 och 114 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (FEUF). Om reglerna inte följs föreslås administrativa sanktioner och möjlighet till skadestånd.²³ Förslaget till direktiv kommer tas upp mer djupgående i sjunde kapitlet.

2.4 Nationell reglering

Vissa av OECD:s medlemsstater har valt att lagstadga företagens sociala ansvar på nationell nivå. Sverige har än så länge inte antagit eller utrett en bindande lagstiftning på området men har däremot upprättat en nationell handlingsplan kring företagens sociala ansvar som tas upp mer djupgående i femte kapitlet. Andra länder har kommit längre än vad Sverige har gjort gällande lagstiftning på nationell nivå inom företagens sociala ansvar. Ett

²⁰ Regeringskansliet, Nationella kontaktpunkten
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/handelspolitik-och-framjande/nationella-kontaktpunkten/>

²¹ Europeiska Kommissionen KOM(2011) 681 slutlig. *En förnyad EU-strategi 2011-2014 för företagens sociala ansvar*, Bryssel 2011-10-25. s. 3.

²² EU-kommissionen, en förnyad EU-strategi 2011-2014, s. 4.

²³ Faktapromemoria Justitiedepartementet 2021/22:FPM71, 2022-03-30, *Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet*, Regeringskansliet, s. 5.

exempel är Storbritanniens “Modern Slavery Act” från 2015 som ger brottsbekämpande myndigheter verktyg att bekämpa modernt slaveri, säkerställa förövares lämpliga straff och förbättra stöd och skydd för brottsoffren. Mer konkret har exempelvis statssekreteraren en skyldighet att ta fram vägledning på området hur brottsoffer kan identifieras och få hjälp. Andra exempel är att brottsbekämpande myndigheter får möjlighet att stoppa båtar där slavar misstänks hållas eller handlas med samt företag över en viss storlek krävs redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att säkerställa att modernt slaveri inte finns i deras verksamhet eller leveranskedjor.²⁴

Ett annat exempel är franska lagen Loi De Vigilance som antogs 2017 av Frankrikes parlament. Lagen innebär lagstadgande av företags obligatoriska due diligence-ansvar gällande mänskliga rättigheter. Lagen är unik eftersom det är den enda som lagstadgar denna typ av ansvar på nationell nivå. Loi De Vigilance gäller endast franska företag, som enligt lagen måste publicera årliga offentliga verksamhetsplaner för hur verksamheten arbetar mot negativa effekter på människor och planeten. Företagens ansvar omfattar den egna verksamheten, andra företag under deras kontroll, leverantörer och underleverantörer samt andra med kommersiell relation. Om skyldigheterna inte uppfylls får offer och andra berörda parter möjlighet att föra frågan i domstol som kan döma ut böter på upp till 10 miljoner euro om företaget har misslyckats med sina skyldigheter. Skulle skadorna varit möjliga att förhindra kan istället bötern uppgå till 30 miljoner euro.²⁵

Som ett sista exempel har Tyskland lagstadgat företagens sociala ansvar genom sin lag Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz (LkSG). Lagen röstades igenom 2021 och kommer träda i kraft 2023. Lagen ålägger företag med huvudsakliga verksamhet, central administration, säte eller filial i Tyskland att respektera mänskliga rättigheter genom definierade due diligence skyldigheter.²⁶ Främst innebär skyldigheten ett krav att företagen ska införa ett system för att identifiera, förebygga och minimera risker för kränkningar av mänskliga rättigheter och skador på miljön. Lagen ger vägledning vilka verktyg företag ska använda och kräver regelbundna rapporter av arbetet. Slutligen görs klagomålsförfaranden obligatoriska genom lagen.²⁷

²⁴UK Government, *Modern Slavery Act 2015*

<https://www.gov.uk/government/collections/modern-slavery-bill>

²⁵ The Responsible and Ethical Private Sector Coalition against Trafficking (RESPECT), French Corporate Duty of Vigilance Law

<https://respect.international/french-corporate-duty-of-vigilance-law-english-translation/>

²⁶ The Bundestag, Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, July 16 2021, s. 1.

²⁷ The Bundestag, Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, July 16 2021, s. 6.

3 OECD:s riktlinjer för multinationella företag

3.1 Inledning

OECD:s riktlinjer för multinationella företag ("Riktlinjerna") är rekommendationer från stater till multinationella företag. I syfte att besvara den första frågeställningen görs en redogörelse av Riktlinjerna och även som en del för att besvara uppsatsens andra frågeställning. Riktlinjerna har skrivits under av totalt 48 stater där 35 av dessa är OECD:s medlemsstater. De har en viss genomslagskraft trots att de består av soft law, vilket dels har och göra med mekanismen nationella kontaktpunkter som varje ansluten stat ska införa. Nationella kontaktpunkter kommer beskrivas närmare i uppsatsens fjärde kapitel.²⁸ Riktlinjerna reviderades senast 2011 och kommer vara den version som refereras till i uppsatsen om inget annat nämns. Ett nytt förslag till revision har presenterats under 2022 vilket kommer behandlas i kapitel sex. I revisionen från 2011 introducerades ett nytt kapitel som endast rör mänskliga rättigheter och företagens ansvar att respektera dessa. Riktlinjernas nya kapitel om mänskliga rättigheter och kapitlet om miljö kommer särskilt tas upp under rubrik 3.2 och 3.3.

Riktlinjerna är den mest omfattande och sammanhängande internationella standarden för företagens sociala ansvar. En av Riktlinjernas främsta syften är att det sociala ansvaret ska bli en integrerad del i företagens kärnverksamhet. De stater som anslutit sig till Riktlinjerna förbinder sig att uppmuntra företag till sociala och ekonomiska framsteg, där Riktlinjerna ska fungera som en komplettering och förstärkning till befintliga interna system. För att i övrigt leva upp till Riktlinjernas förväntningar ska företag enligt en minimum-standard uppfylla vedertagna internationella konventioner såsom FNs deklARATION om de mänskliga rättigheterna, följa nationella lagar och regler kring mänskliga rättigheter samt beroende på omständigheter kan andra standarder vara tillämpliga.²⁹

Det står uttryckligen i Riktlinjerna att ingen exakt definition av "multinationella företag" behövs för att uppnå syftet med dem. I regel handlar det om företag eller andra verksamheter som är verksamma inom alla typer av sektorer och är mer specifikt etablerade i ett land. Utöver detta ska verksamheten kunna sammankopplas till en samordnad verksamhet

²⁸ Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter, s. 8.

²⁹ OECD:s riktlinjer för multinationella företag, 2011 års revision ("Riktlinjerna"), s. 4-5.

eftersom företagen ofta finns i flera stater. Företagets ägande kan vara privat, statligt eller både och. Även om små och medelstora företag inte direkt omfattas så uppmanas dessa att följa Riktlinjerna för att åstadkomma en så stor efterlevnad som möjligt.³⁰

3.2 Mänskliga rättigheter

Kapitel fyra i Riktlinjerna tillkom i revisionen från 2011 och behandlar mänskliga rättigheter. Kapitlet anses vara en global norm för hur företag förväntas uppföra sig i förhållande till mänskliga rättigheter. Texten inleds med en anknytning till ledorden "skydda, respektera och åtgärda"³¹ gällande företagets respekt för de mänskliga rättigheterna. Ledorden återfinns ursprungligen i FN:s ramverk för företag och mänskliga rättigheter. Företag ska oavsett storlek, bransch, ägarförhållande, affärsmiljö och organisation respektera dessa oavsett på vilken geografisk plats verksamheten bedrivs. Ifall nationell lagstiftning skulle hamna i strid med Riktlinjerna ska företaget i största möjliga utsträckning sträva att efterleva de internationellt erkända mänskliga rättigheterna utan att den inhemska lagen överträds.³²

Företag kan ha en påverkan på i stort sett alla internationellt erkända mänskliga rättigheter men vissa påverkas mer beroende på exempelvis bransch och miljö. Av denna anledning bör de mänskliga rättigheterna ständigt bevakas om förändrade omständigheter skulle innebära ytterligare handlingar från företags sida. Som exempel finns ett utvecklat skydd avseende rättigheter för ursprungsbefolkningar, personer tillhörande nationell, etnisk, religiös eller språklig minoritet, kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt migrerande arbetare och deras familjer. Ibland är också företag verksamma i områden som berörs av väpnade konflikter, där den humanitära rätten särskilt bör respekteras för att inte orsaka eller bidra till kränkningar av de mänskliga rättigheterna.³³

³⁰ Riktlinjerna, s. 6.

³¹ Riktlinjerna, s. 15.

³² Riktlinjerna, s. 15.

³³ Riktlinjerna, s. 16.

3.2.1 Företagens skyldigheter

Stater har en skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna enligt Riktlinjernas fjärde kapitel. Företagen bör inom ramen för internationellt erkända mänskliga rättigheter, den egna statens åtaganden enligt de internationella mänskliga rättigheterna och gällande inhemska lagar och andra författningar sträva att uppfylla fem punkter.³⁴

Den första punkten uppmanar företag att sträva efter att respektera de mänskliga rättigheterna. Detta görs genom att undvika att kränka andras mänskliga rättigheter och försöka åtgärda eventuell negativ påverkan från företaget. Den andra punkten rekommenderar företag att hitta metoder för att undvika en negativ påverkan på mänskliga rättigheter från sina egna aktiviteter, vilket omfattar både handlingar och underlåtenhet att agera. Företag ska i största möjliga mån vidta nödvändiga åtgärder för att åstadkomma detta. Den tredje punkten avser de situationer när ett företag har en affärsförbindelse med en verksamhet som bidragit med en negativ påverkan på mänskliga rättigheter. En affärsförbindelse omfattar bland annat relationer med affärspartner, verksamhet i leverantörskedjan, andra statliga eller icke-statliga verksamheter med direkt koppling till verksamheten, produkterna eller tjänsterna. Det som avgör vilken åtgärd som är lämplig från företagets sida är bland annat hur viktig relationen mellan företaget och affärsförbindelsen är, inflytandet företaget har över affärsförbindelsen, allvarlighetsgraden av den negativa påverkan som orsakats samt hur pass negativa konsekvenser ett upphörande av relationen med affärsförbindelsen skulle innebära.³⁵

Den fjärde punkten innebär att företaget bör inrätta en policy gällande respekten för mänskliga rättigheter som ska: i) blivit godkänt på företagets högsta nivå, ii) bygger på en relevant intern och/eller extern kunskap, iii) fastställer förväntningar på berörda parter inom företaget, inkluderande personal, affärsförbindelser och övriga med en direkt koppling till verksamheten, iv) har en allmän tillgänglighet som kommunicerats både internt och externt till all personal och övriga relevanta parter, samt v) avspeglar företagets ideologi så det lättare anknyter till hela verksamheten.³⁶

Den femte och sista punkten handlar om företagets due diligence, vilket innebär en bedömning av företagets faktiska och potentiella påverkan på de mänskliga rättigheterna. Granskningar ska ske med jämna mellanrum

³⁴ Riktlinjerna, s. 15.

³⁵ Riktlinjerna, s. 15.

³⁶ Riktlinjerna, s. 16.

eftersom företagets påverkan förändras efter hand. Utifrån resultatet ska företaget införliva åtgärder som begränsar företagets negativa påverkan på mänskliga rättigheter, där Riktlinjerna rekommenderar ett antal mekanismer beroende på situation. Det kan i vissa fall krävas samarbete med rättsliga instanser eller statligt sanktionerade mekanismer utanför domstol och i andra fall kan rutiner för klagomål inom företaget vara ett effektivt sätt för att personer ska kunna få upprättelse. Fackföreningar har även en roll att bidra vid arbetsrelaterade tvister och de nationella kontaktpunkterna som inrättas i samband med Riktlinjerna kan också bidra vid enskilda tvister. Oavsett vilket typ av situation som har skett ska följande kriterier vara uppfyllda: förutsägbarhet, likabehandling, legitimitet, tillgänglighet, transparens och förenlighet med Riktlinjerna.³⁷

3.3 Miljö

Riktlinjernas sjätte kapitel handlar om miljö. Stora delar av kapitlet utgår ifrån internationella överenskommelser från FN såsom Århuskonventionen och Riodeklarationen. Århusdeklarationen syftar till att öka människors medvetande om miljöfrågor, stärka deras roll i processer gällande miljö och främja hållbar utveckling.³⁸ Riodeklarationen fastställer grundläggande principer för att skydda miljön och bevara mänsklig hälsa. Syftet är att främja hållbar utveckling genom att bevara miljön för nuvarande och kommande generationer.³⁹ I övrigt läggs ett stort fokus i kapitlet på företagens miljöanpassning. Miljöanpassning innebär verksamhetens kontroll över den miljöpåverkan som kan ske både direkt och indirekt.⁴⁰

3.3.1 Miljökonsekvensbedömning och miljöledningssystem

Enligt Riktlinjernas fjärde kapitel bör företagen enligt första punkten inrätta och upprätthålla ett miljöledningssystem (MLS) som passar verksamheten och enligt tredje punkten utarbeta en lämplig miljökonsekvensbedömning (MKB).⁴¹ MKB och MLS är två olika verktyg för att hantera och förbättra miljöprestandan inom ett företag. Båda verktygen syftar till att minimera

³⁷ Riktlinjerna, s. 17.

³⁸ Regeringskansliet, Miljödepartementet. Århuskonventionen ds 2004:29, s. 4.

³⁹ United Nations General assembly Rio declaration on environment and development.

⁴⁰ Riktlinjerna, s. 24.

⁴¹ Riktlinjerna, s. 22.

eventuell negativ miljöpåverkan och främja en hållbar utveckling, men skiljer sig åt på flera sätt:

1. Syfte: MKB är en formell process som används för att bedöma eventuella miljökonsekvenser av en viss plan, projekt eller aktivitet, medan MLS är en strukturerad metod för att hantera en organisations miljörelaterade aktiviteter, produkter eller tjänster på ett systematiskt sätt.
2. Användningsområde: MKB används oftast i samband med stora projekt eller aktiviteter som kan få stor påverkan på miljö, medan MLS är en metod som kan användas av alla typer av organisationer, oavsett storlek och verksamhet.
3. Innehåll: MKB innebär att man identifierar och bedömer de eventuella miljökonsekvenserna av en viss plan, projekt eller aktivitet.⁴² MLS innebär att man har en strukturerad process för att identifiera och kontrollera miljörelaterade risker, att man övervakar och mäter sin miljöpåverkan och att man regelbundet utvärderar och förbättrar sin miljöprestanda.
4. Reglering: MKB är oftast föreskriven i lag och regler. I svensk rätt återfinns de i miljöbalken (1998:808 6 kap) och plan- och bygglagen (2010:900 3 kap).⁴³ MLS är frivilligt och kan implementeras av företag om de vill.⁴⁴

MKB eller MLS kan även ge ekonomiska fördelar i form av förbättrad energi- och resursanvändning, tillgång till kapital och kunskaper, kundtillfredsställelse och minskade drifts- och försäkringskostnader. Utöver interna fördelar kan verktygen bidra till ett större förtroende från anställda, aktieägare och allmänheten, eftersom det ger en försäkran att företaget aktivt arbetar mot negativa konsekvenser på miljön. Den information som tillhandahålls, exempelvis information gällande märkning eller certifiering, ska från företaget sida vara öppen och ärlig för att främja en långsiktig förståelse och tillit mellan företag och allmänhet.⁴⁵

⁴² Information gällande MKB tagen från följande:

PBL Kunskapsbanken, *Om miljökonsekvensbeskrivning*.
<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/miljokonsekvensbeskrivn> samt Riktlinjerna, s. 24.

⁴³ PBL Kunskapsbanken, *Om miljökonsekvensbeskrivning*.
<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/miljokonsekvensbeskrivn/>

⁴⁴ Information gällande MLS tagen från följande:
Naturvårdsverket, *EMAS för företag och organisationer*.
<https://www.naturvardsverket.se/emas> samt Riktlinjerna, s. 24.

⁴⁵ Riktlinjerna, s. 24.

Riktlinjerna uppmuntrar företag att höja miljöresultatnivån i verksamhetens samtliga delar. Multinationella företag anses ledande inom respektive verksamhetsområde och har exempelvis ofta tillgång till såväl befintliga som nyskapande tekniker eller rutiner som kan höja miljöresultatnivån. Företagen kan agera förebilder för andra företag och miljöer där de verkar för att dra nytta av tillgängliga och nyskapande tekniker, vilket i sin tur kan underlätta internationella investeringar. Oavsett om så är fallet så bör företag ta hänsyn till sin sociala och ekonomiska påverkan i utvecklingsländer.⁴⁶

⁴⁶ Riktlinjerna, s. 25.

4 Nationella kontaktpunkter

4.1 Inledning och syfte

Nationella kontaktpunkter finns i de stater som anslutit sig till Riktlinjerna i syfte att främja och implementera dessa. Följande kapitel tas upp för att lättare besvara båda uppsatsens frågeställningar. Kontaktpunkterna fungerar som ett diskussionsforum som sprider information och ger rådgivning och stöd till personer och organisationer gällande frågor kopplade till Riktlinjerna. De kan också fungera som en medlare för att lösa enskilda fall där Riktlinjerna anses blivit kränkta av ett företag.⁴⁷ Två uppmärksammade fall från kontaktpunkter beskrivs nedan under rubrik 4.3 och 4.4.

Kontaktpunkterna ska enligt Riktlinjerna vara funktionellt likvärdiga, vilket innebär att de ska fungera på samma sätt och ge samma resultat oavsett vilken kontaktpunkt man som exempelvis företag, organisation eller privatperson vänder sig till. Varje kontaktpunkt ska rapportera till OECD en gång om året med information om hur de arbetar, vilka tillämpningsåtgärder som används i enskilda fall samt resultatet av deras arbete.⁴⁸ Kontaktpunkterna arbetar utifrån principerna synlighet, tillgänglighet, transparens och ansvar för att uppnå funktionell likvärdighet. Mer ingående innebär dessa:

- Synlighet innebär att respektive kontaktpunkt ska publicera relevant information till allmänheten, vilket kan göras både digitalt och fysiskt. Mycket information finns på internet om kontaktpunkterna men information kan även spridas genom exempelvis seminarier och möten, vilket ofta görs i samarbete med andra aktörer såsom näringsliv, fackförbund och frivilligorganisationer.
- Tillgänglighet åstadkoms till stora delar genom elektronisk kommunikation eftersom det underlättar effektiv handläggning. Ett exempel är förfrågningar gällande enskilda fall som digitalt kan besvaras på ett snabbt och effektivt sätt.
- Transparens bidrar till allmänhetens förtroende för kontaktpunkterna och görs genom regelbundna granskningar av dem.
- Ansvar tas genom att kontaktpunkten bland annat marknadsför Riktlinjerna, bidrar att hantera svårare frågor mellan företag och samhällen samt gör årliga rapporter och möten gällande

⁴⁷ Riktlinjerna, s. 40.

⁴⁸ Riktlinjerna, s. 41.

verksamheten. När erfarenheter utbyts mellan kontaktpunkter bidrar det till en konsekvent praxis och bättre en genomslagskraft i respektive verksamheter.⁴⁹

Kontaktpunkternas uppgifter ska utföras opartiskt och deras sammansättning består ofta av högt uppsatta representanter från exempelvis regeringar eller departement. Företrädare för näringslivet, arbetstagarorganisationer och andra frivilligorganisationer kan också ingå i kontaktpunktens sammansättning och ska i annat fall ha regelbunden kontakt för att kunna bidra till Riktlinjernas effektivitet.⁵⁰

4.2 Behandling av enskilda fall

En kontaktpunkt ska enligt Riktlinjerna bistå vid förfrågan av enskilda fall. När en kränkning av Riktlinjerna anses ha skett, berör ofta frågan fler kontaktpunkter eftersom företagets verksamhet omfattar flera stater. Ofta rör det sig mellan värdlandet där den uppkomna händelsen utspelat sig och hemlandet där företaget har sitt säte. I en sådan situation ska aktuella kontaktpunkter samråda över vilken kontaktpunkt som anses lämplig att bistå parterna i processen. Fallet tas alltid upp till en början på nationell nivå men kan tas upp bilateralt vid ett senare skede om det skulle anses lämpligt för att bidra med stöd. Om parterna i det enskilda fallet inte kan enas vilken kontaktpunkt som anses bäst lämpad faller ett slutligt beslut på den ansvariga kontaktpunkten i samråd med övriga kontaktpunkter.⁵¹

4.2.1 Processen

Processen för ett enskilt fall inleds med en bedömning från kontaktpunkten om anmälan ryms inom Riktlinjernas tillämpning och om saken behöver utredas vidare eller inte. I sammanhanget kontrolleras också ifall anmälan anses väsentlig och underbyggd, om det finns ett samband mellan företagets verksamhet och ärendet i enskilda fallet, samt om en process i frågan kan bidra till genomslag för Riktlinjernas ändamål.⁵² Om en anmälan behöver utredas vidare erbjuder kontaktpunkten sina "bona officia", vilket i sammanhanget innebär ett typ av medling mellan parterna. Bona officia är ett latinsk uttryck som översätts till goda tjänster.⁵³ Förfarandet går ut på att

⁴⁹ Riktlinjerna, s. 44.

⁵⁰ Riktlinjerna, s. 39.

⁵¹ Riktlinjerna, s. 47.

⁵² Riktlinjerna, s. 47.

⁵³ NE, *Bona Officia*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/bona-officia>

rådgöra med inblandade parter i första hand. När det är lämpligt kan också kontaktpunkten rådgöra med exempelvis myndigheter och näringsliv samt kontaktpunkter i andra berörda stater. Mer ingående hur processen funkar i praktiken kommer tas upp i de två fallen under rubrik 4.3 och 4.4.⁵⁴

När kontaktpunktens bona officia avslutas offentliggörs resultatet i samråd med parterna. Innehållet som publiceras varierar beroende på hur och i vilken utsträckning parterna vill det. Resultatet offentliggörs i en rapport där parterna också kan enas om en uppföljning av fallet om det anses lämpligt.⁵⁵ Om parterna inte kan enas eller inte deltar i tvisten kan kontaktpunkten ändå komma med rekommendationer gällande Riktlinjernas tillämpning mot företaget. Kontaktpunkten kan också ge ett uttalande om rekommendationer inte anses nödvändiga i fallet. Resultatet som offentliggörs innehåller information om berörda parter, frågorna i tvisten och eventuella rekommendationer eller synpunkter. Innan ett uttalande publiceras ska parterna ges möjlighet att kommentera utkastet. Resultatet kan ha betydelse för regeringens program eller politik och kontaktpunkten uppmuntras till att informera berörda regeringsorgan för att främja politisk samstämmighet. Efter ett publicerande kan det även vara lämpligt för kontaktpunkten att följa upp hur parterna bemöter rekommendationerna.⁵⁶

Transparens anses å ena sidan som en viktig princip för kontaktpunkter gällande kommunikation med allmänheten vilket beskrivs ovan under rubrik 4.1. Sekretess är å andra sidan under vissa omständigheter en viktig del för att skydda känslig information gällande en part om denne skulle ta skada av att information offentliggörs. För att Riktlinjerna ska få största möjliga genomslagskraft innebär det att viss information såsom individers identitet kan bli konfidentiella. Det krävs en avvägning mellan transparens och sekretess för att i slutändan skapa förtroende för procedurerna och tillämpning av Riktlinjerna. Som en utgångspunkt behandlas förfarandet till stora delar konfidentiellt och resultatet behandlas transparent.⁵⁷

4.2.2 Ärenden i länder som inte anslutit sig

Företag uppmuntras oavsett stat bedriva sin verksamhet i samspel med Riktlinjerna, vilket kan omfatta både länder som anslutit sig respektive inte

⁵⁴ Riktlinjerna, s. 47 f.

⁵⁵ Se exempelvis National Contact Point Canada, *Final statement on the Request for Review regarding the Operations of China Gold International Resources Corp. Ltd., at the Copper Polymetallic Mine at the Gyama Valley, Tibet Autonomous Region*, April 1, 2015.

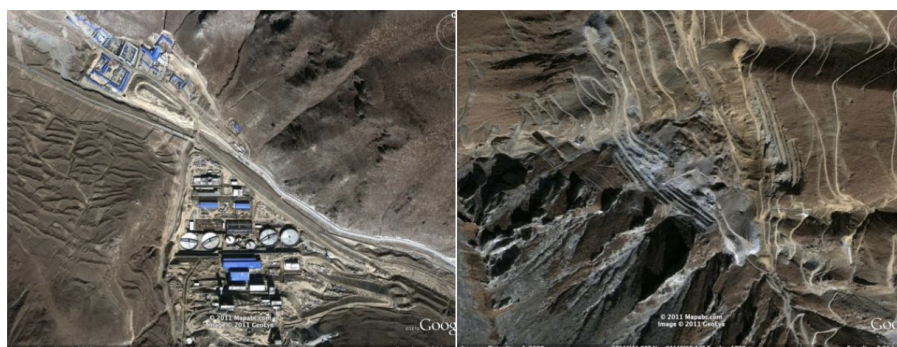
⁵⁶ Riktlinjerna, s. 48 f.

⁵⁷ Riktlinjerna, s. 49.

anslutit sig till Riktlinjerna. Om ett ärende skulle uppstå i en stat som inte anslutit sig ska kontaktpunkten i hemlandet där företaget har sitt säte till största möjliga utsträckning skapa förståelse gällande de aktuella frågorna. Det kan i dessa situationer vara svårt att få tag på all information eller föra samman parterna. Kontaktpunkten kan då göra olika typer av efterforskningar för att fastställa information gällande ärendet. Detta kan exempelvis omfatta att kontakta ledningen för företaget eller ambassader och regeringsföreträdare i den stat som inte anslutit sig till Riktlinjerna.⁵⁸ För de stater som har anslutit sig till Riktlinjerna är det viktigt att bli informerade om eventuella begränsningar tvister med stater som inte anslutit sig kan medföra. I syfte att förbättra förmågan att hantera ärenden i länder som inte anslutit sig diskuteras denna typ av frågor vid kontaktpunkternas årliga möte.⁵⁹

4.3 China Gold-fallet

I mars 2013 meddelade kinesiska statliga medier att 83 gruvarbetare begravts cirka 06:00 på morgonen lokal tid efter ett stort jordskred uppkommit över stora delar av koppargruvan Gyama. Gruvan ligger i Tibet, vilket är en självstyrande region i västra Kina. Ingen av arbetarna överlevde den tre kilometer långa och 30 meter djupa massan av jord, stenar och skräp vilket enligt kinesiska regeringen orsakats av en naturkatastrof. Bilderna nedan visar före respektive efter händelsen.⁶⁰

61

⁵⁸ Riktlinjerna, s. 48.

⁵⁹ Riktlinjerna, s. 49.

⁶⁰ OECD Watch, *Complaint: Canada Tibet Committee vs. China Gold Int. Resources* <https://www.oecdwatch.org/complaint/canada-tibet-committee-vs-china-gold-int-resources/>

⁶¹ Canada Tibet Committee, *Request for Review Submitted to Canada's National Contact Point Pursuant to the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. Specific Instance Regarding: *The Operations of China Gold International Resources Corp. Ltd., at the Copper Polymetallic Mine at the Gyama Valley, Tibet Autonomous Region*. January 28, 2014, s. 1.

I januari 2014 lämnar den självständiga icke-politiska organisationen Canada Tibet Committee (CTC) in en förfrågan om prövning till kanadensiska kontaktpunkten angående China Gold International Resources Corp. Ltd (China Gold) verksamhet i Gyamagruvan i Tibets autonoma region i Kina, med bakgrund av nyss beskrivna händelse. Anledningen till förfrågan är att CTC ansåg att jordskredet inte skedde på grund av en naturkatastrof utan på grund av mänskliga aktiviteter. Förfrågan skickades in i Kanada dels är för att Kina inte har någon kontaktpunkt och dels för att China Gold är registrerat i Kanada samt har sitt högkvarter i kanadensiska staden Vancouver. För att skydda individer från berörda samhällen agerade CTC åt deras vägnar för att få fram klagomålen till ett högre instans. CTC är en icke-vinstdrivande organisation som förespråkar mänskliga rättigheter och demokratiska friheter för invånarna i Tibet.⁶²

Innan det aktuella jordskredet hade CTC uppmärksammat Gyamagruvans verksamhet sedan 2008 eftersom det av personliga vittnesmål och utredningar hade framkommit motstridig information och bevis på eventuella kränkningar av mänskliga rättigheter och miljöskydd i området.⁶³ CTC:s begäran om prövning syftade till att kontaktpunkten skulle starta en dialog mellan CTC och China Gold i syfte att lösa oroande problem kopplade till China Golds verksamhet i Gyamagruvan. China Gold anses enligt förfrågan från CTC ha brutit mot Riktlinjerna och efterfrågar rekommendationer från kontaktpunkten hur China Golds verksamhet i framtiden ska överensstämja med dessa.⁶⁴ Nedan redogörs för de olika centrala delar av förfrågan från CTC som togs upp.

4.3.1 Miljö

Riktlinjernas sjätte kapitel om miljö inleds med att företag har ett ansvar att "... ta i beräkningen att skydda miljö, folkhälsan och säkerheten samt bedriva sin verksamhet på ett sådant sätt att det större målet hållbar utveckling kan uppnås."⁶⁵ Förfrågan om prövning från CTC hävdar att China Gold inte har följt nyss nämnda stycke. Istället har företagets bristande efterlevnad resulterat i allvarliga konsekvenser för miljö både i koppling till dödsfall men även hälsa i lokala närliggande samhällen.⁶⁶ Jordskredet är enligt en rad experter orsakat av personer och inte en naturkatastrof. Mer ingående har situationen vid Gyamagruvan uppstått

⁶² Request for review China Gold, s. 2.

⁶³ Request for review China Gold, s. 3.

⁶⁴ Request for review China Gold, s. 4.

⁶⁵ Riktlinjerna, s. 22.

⁶⁶ Request for review China Gold, s. 5.

genom dumpning av 3.5 miljoner ton stenavfall från mitten av 2010 till mars 2013 i branta sluttningar runt gruvan vilket störde dess stabilitet. Cirka två miljoner kubikmeter material bedöms ha avlägsnats från en närliggande bergstopp, vilket i kombination med dumpningen av stenfall anses vara anledningen till jordskredet.⁶⁷

4.3.2 Mänskliga rättigheter

Enligt Riktlinjernas fjärde kapitel om mänskliga rättigheter stadgas i första punkten att företag ska respektera mänskliga rättigheter samt hantera och uppmärksamma den påverkan de är involverade i. Punkten anses inte uppfyllt enligt CTC:s förfrågan om prövning efter bevis om följande vid Gyamagruvan: diskriminering vid anställningsintervjuer, vräkningar, tvångsflyttning, kränkning av rätten till vatten och hälsa samt förnekande av yttrandefrihet och till information. Ett genomgående klimat av rädsla hos de anställda samt brist på engagemang och förnekande av företaget påverkade närliggande samhällen att inte uttrycka sin oro för arbetsplatsen. China Gold har enligt förfrågan inte uppfyllt det due-diligence krav som återfinns i femte punkten samma kapitel avseende potentiella konsekvenser av de mänskliga rättigheterna, vilket är nödvändigt enligt Riktlinjerna.⁶⁸

4.3.3 Informationshantering

China Gold misslyckades enligt förfrågan om prövning att offentligt tillgängliggöra viktig säkerhets- och miljöriskinformation. Detta innebär ett misslyckande att följa Riktlinjernas tredje kapitel om informationshantering, där första punkten stadgar att företag ska säkerställa regelbunden, snabb och relevant information om sin verksamhet, ekonomiska situation, struktur och prestation. Informationen ska också innehålla förutsebara riskfaktorer och övriga frågor relaterade till arbetstagare och andra av intresse enligt samma kapitel.⁶⁹

Fallet togs upp i Kanada som strävar att stötta initiativ och prioriterar frågor gällande företagens sociala ansvar inom landets diplomatiska nätverk.⁷⁰ Utöver nationellt engagemanget är Kanada medlem i OECD och har en

⁶⁷ Request for review China Gold, s. 7.

⁶⁸ Request for review China Gold s. 9 f.

⁶⁹ Request for review China Gold s. 15.

⁷⁰ Government of Canada Global Affairs, *Canada's Enhanced Corporate Social Responsibility Strategy To Strengthen Canada's Extractive Sector Abroad*.
https://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/assets/pdfs/Highlights_of_Enhanced_CSR_Strategy_1_page_EN.pdf

kontaktpunkt huvudstaden Ottawa. Med bakgrund av detta borde China Gold i samband med förvärvet av Gyamagruvan utfört en due diligence av verksamheten. Enligt Riktlinjernas andra kapitel om allmän policy ska företag enligt tionde punkten genomföra en riskbaserad due diligence för att identifiera, förhindra och begränsa faktisk och potentiell påverkan på Riktlinjerna. Vilken typ av due diligence som blir aktuell beror på omständigheterna i den specifika situationen och beskrivs främst genom två scenarion. Först och främst enligt 11:e punkten andra kapitlet i Riktlinjerna som stadgar att företag ska undvika att orsaka eller bidra till en negativ påverkan i frågor som omfattas av Riktlinjerna genom sin egen verksamhet och hantera denna när den uppstår. Den andra typen beskrivs i 12:e punkten samma kapitel i Riktlinjerna att företag ska försöka förhindra eller begränsa en negativ påverkan när de inte bidragit till den, trots den genom affärsförbindelse är kopplad till företagets verksamhet, produkter eller tjänster. Tanken är däremot inte att lägga över ansvaret från den verksamhet som orsakar den negativa påverkan.⁷¹

4.3.4 Slutligt uttalande från Kanadas kontaktpunkt

Kanadensiska kontaktpunkten erbjöd sin bona officia, vilket togs emot av CTC. China Gold engagerade eller svarade inte däremot på varken korrespondens eller uppföljning av processen. Till följd av detta saknas samtycke hos båda parter och kontaktpunkten kunde därmed inte genomföra en dialog mellan parterna.⁷² Istället konstaterades först den förväntan kanadensiska staten har på sina företag att främja värderingar och verka utomlands under höga etiska standarder. I förhållande till mänskliga rättigheter förväntas företagen uppfylla alla tillämpliga lagar och internationellt erkända standarder för ansvarsfullt företagande, inklusive Riktlinjerna.⁷³ Det faktum att China Gold inte responderade eller engagerade sig i ärendet kommer enligt kontaktpunkten tas i hänsyn vid framtida eventuella ansökningar inom kanadensiska Trade Commissioner Service (TCS) och/eller Export Development Canada (EDC).⁷⁴ TCS är ett stort företagsnätverk som kan bistå med exempelvis finansiering, export och information och är en viktig resurs för kanadensiska företag verksamma

⁷¹ Riktlinjerna, s. 8.

⁷² National Contact Point Canada, *Final statement on the Request for Review regarding the Operations of China Gold International Resources Corp. Ltd., at the Copper Polymetallic Mine at the Gyama Valley, Tibet Autonomous Region*, April 1, 2015, s. 1.

⁷³ Canada's Enhanced Corporate Social Responsibility Strategy, s. 1.

⁷⁴ National Contact Point Canada, *Final statement China Gold*, s. 2.

utomlands.⁷⁵ EDC är Kanadas officiella exportkreditprogram.⁷⁶ Handlingen från kontaktpunkten innebär en form av sanktion och var den första sanktionen som getts ut via en kontaktpunkt.⁷⁷

I kombination att kontaktpunkten saknar information ifall China Gold anser sig själv uppfylla Riktlinjerna med CTC:s information i förfrågan om prövning, görs bedömningen att China Gold inte har uppträtt i enlighet med Riktlinjerna. Kontaktpunkten gav följande rekommendationer till parterna:

- China Gold ska bekanta sig och ta steg för att införliva Riktlinjerna i sin verksamhet och policy. Detta också eftersom det förväntas av Kanadas regering att samtliga företag följer deras riktlinjer om företags sociala ansvar.
- China Gold ska föra en dialog CTC för att komma i kontakt med de individer som representeras av dem och andra påverkade intressenter såsom lokalbefolkning.
- CTC ska fortsätta försöka nå ut till China Gold i syfte att starta en dialog.
- China Gold ska göra en due diligence inom följande områden: mänskliga rättigheter, miljö, arbetsrelaterade frågor, hälsa och säkerhet. Due diligence-processerna ska innefatta både granskande av föregående situationer och prognoser över potentiella framtida risker.
- China Gold ska ta steg för att hantera de problem som tas upp i förfrågan om prövning och även hantera de nationella problem verksamheten har i förhållande till Kanadas inställning till företagets sociala ansvar.⁷⁸

4.4 FIFA-fallet

I maj 2015 inkom Building and Wood Workers' International (BWI) med en förfrågan om prövning till Schweiz kontaktpunkt gällande internationella fotbollsförbundet FIFA. Föreläggandet rörde FIFA:s kränkning av mänskliga rättigheter under uppbyggnad av faciliteter inför världscupen i fotboll i Qatar vintern 2022. Anledningen till att fallet togs upp i Schweiz är för att FIFA har sitt huvudkontor i Zürich. Enligt BWI är förekomsten av kränkning av mänskliga rättigheter av migrantarbetare från FIFA ett resultat

⁷⁵ Government of Canada, *Trade Commissioner Service*.

<https://www.tradecommissioner.gc.ca/index.aspx?lang=eng>

⁷⁶ Export Development Canada, *About Us*. <https://www.edc.ca/>

⁷⁷ National Contact Point Canada, Final statement China Gold, s. 2.

⁷⁸ National Contact Point Canada, Final statement China Gold, s. 2.

av bland annat konfiskering av pass, yrkesrelaterade hälso- och säkerhetsfrågor, inskränkningar i föreningsfriheten, ändring av anställningskontrakt, utebliven lön, diskriminering, ojämlig ersättning samt deras så kallade Kafala-system.⁷⁹ Kafala-systemet är ett juridiskt ramverk som definierar relationen mellan migrantarbetare och deras lokala arbetsgivare. Det är ett sponsor-system där arbetsgivaren sponsrar arbetstagare för resor, korridorlikt bostad och liknande. Arbetsgivaren står för migrantarbetarnas anställnings- och uppehållsvisum vilket innebär att det endast är arbetsgivaren som kan förnya eller avsluta anställningen. Arbetsgivarna kan på flera sätt utnyttja denna maktbalans. Systemet faller inom inrikesministeriets jurisdiktion istället för arbetsministeriet, vilket innebär inget skydd medföljer enligt arbetslagstiftning. Detta gör migrantarbetare sårbara eftersom de saknar rätten till en arbetskonfliktsprocess eller möjlighet att ansluta sig till en fackförening.⁸⁰

4.4.1 Förfrågan om prövning från BWI

Redan när FIFA tilldelade Qatar som värdland för världscupen 2022 innebar det enligt BWI en överträdelse mot Riktlinjernas andra kapitel om allmänna policyer, 11:e punkten. Punkten stadgar att företag ska undvika att orsaka eller bidra till negativa effekter av frågor relaterade till Riktlinjerna genom egna aktiviteter och hantera dessa om de uppkommer. Företag ska också enligt Riktlinjernas fjärde kapitel om mänskliga rättigheter andra punkt verka för mänskliga rättigheter inom internationella ramverk och skyldigheter samt nationell rätt. Innan beslutet att tilldela Qatar världscupen har staten en bred dokumenterad historia av att kränka mänskliga rättigheter. Utifrån nivån av konstruktion som skulle krävas inför världscupen skulle även antalet migrantarbetare som jobbar och lever i Qatar öka drastiskt, vilket också var en risk för kränkning av mänskliga rättigheter.⁸¹ FIFA:s anbudsavtal om världscupen krävde information gällande 20 olika områden från Qatars sida, där "Hållbar social och mänsklig utveckling" var ett av dem. Området innehöll däremot inga som ställde krav på arbetsrättigheter eller mänskliga rättigheter.⁸²

⁷⁹ National Contact Point of Switzerland Initial assessment, *Specific Instance regarding the Fédération Internationale de Football Association (FIFA) submitted by the Building and Wood Workers' International (BWI)*. Berne, October 13, 2015, s. 1.

⁸⁰ Council on Foreign Relations, *What Is the Kafala System?*
<https://www.cfr.org/backgrounder/what-kafala-system>

⁸¹ Initial assessment FIFA, s. 1.

⁸² Initial assessment FIFA, s. 1 f.

BWI menar på att FIFA misslyckats genomföra en adekvat och pågående due diligence-process om mänskliga rättigheter, vilket krävs enligt Riktlinjernas andra kapitel tionde punkt och fjärde kapitel punkten fyra och fem. FIFA borde ha använt sitt inflytande på Qatars regering till att påskynda reformer för att mildra kvarvarande kränkningar av migrantarbetarnas mänskliga rättigheter samt vidtagit övriga lämpliga åtgärder för att kunna upphöra eller förhindra eget bidrag till samma kränkningar.⁸³ BWI hade tidigare varit i diskussioner med FIFA kring arbetsförhållanden för migrantarbetare, närmare bestämt under tre möten mellan 2011-2014 med högre tjänstemän från FIFA. Enligt BWI gav mötena liten eller ingen framgång.

BWI efterfrågade Schweiz kontaktpunkts bona officia i samband med Qatars inblandning i världscupen. Syftet var i första hand att identifiera steg som FIFA själva kan för att undvika kränkning av mänskliga rättigheter och arbetsförhållanden och i andra hand att FIFA ska använda sin relation med Qatars regering att påskynda reformer inom arbetsrätt och mänskliga rättigheter.⁸⁴

4.4.2 FIFA:s respons

FIFA kom med en skriftlig respons till kontaktpunkten gällande det enskilda fallet i mitten av 2015. Till att börja med betonar FIFA sitt engagemang för en god förvaltning gällande globala principer och referensstandarder och även tyngden av utbyte och kommunikation till organisationer och andra aktörer såsom det civila samhället utanför fotbollsgemenskapen.⁸⁵ Vidare betonar FIFA:s att deras verksamhet anses som en förening och inte ett företag enligt paragraf 60 i den schweiziska civillagen och lyfter således frågan ifall Riktlinjerna även omfattar föreningar. Trots att Qatar som stat inte anses vara part i fallet betonar FIFA flertal dialoger och möten mellan FIFA:s dåvarande ordförande Sepp Blatter hållits med Qatars emir Sheik Tamim Bin Hamad Al-Thani, som ett förtydligande att det enligt FIFA är viktigt med rättvisa och säkra arbetsförhållanden för arbetskraften i Qatar.⁸⁶

FIFA beskriver vidare att ett rad internationella standarder och uppförandekoder har implementerats inom deras verksamhet på områden såsom rapportering, efterlevnad, due diligence i avtalsarrangemang och

⁸³ Initial assessment FIFA, s. 2 f.

⁸⁴ Initial assessment FIFA, s. 3.

⁸⁵ Initial assessment FIFA, s. 4.

⁸⁶ Initial assessment FIFA, s. 4.

kontrollmiljö.⁸⁷ Ett exempel är att hållbarhetsrapportering görs enligt Global Reporting Initiative (GRI). GRI är ett internationellt oberoende standardiseringsorgan som kan hjälpa företag, organisationer och regeringar att lättare kommunicera och förstå sin verksamhets påverkan på klimatförändringar, mänskliga rättigheter och korruption.⁸⁸ FIFA har även ett eget kvalitetsprogram som innehåller etiska affärsmetoder inom områden såsom barnarbete och hälso- och säkerhetskrav. Inom ramen för 2026 års upplaga av FIFA:s världscup betonar de att värdlandet kommer förses med UNGP som vägledande dokument.⁸⁹ FIFA betonar att arbetstagarnas skydd är en brådskande och komplex fråga som kommer kräva ett konsekvent engagemang och stöd från samtliga relevanta parter och intressenter, såsom migrantarbetarnas ursprungsländer och företag för byggarbetsplatser i Qatar.⁹⁰

4.4.3 Omfattas FIFA av Riktlinjerna?

Schweiz kontaktpunkt gjorde en bedömning av frågan om FIFA omfattas av Riktlinjerna trots att de enligt den schweiziska civillagen anses som en förening och inte som ett företag. Följande resonemang gjordes: FIFA är verksam i flera länder och består av olika enheter som är nära sammanlänkade för att samordna globala aktiviteter. De har alltså en internationell verksamhet med en multinationell räckvidd, då exempelvis deras anbudsavtal är väldigt omfattande. Verksamheten täcker en rad olika ämnen av kommersiell karaktär såsom finans och försäkringar samt rättigheter för mediamarknadsföring. Med bakgrund av nyss nämnda anledningar faller FIFA:s verksamhet och världscupen i Qatar under kommersiell karaktär vilket gör Riktlinjerna tillämpliga.⁹¹

4.4.4 Slutligt uttalande från Schweiz kontaktpunkt

Båda parterna accepterade medling och bona officia från Schweiz kontaktpunkt i det särskilda ärendet. En ad hoc-arbetsgrupp blev tilldelad ärendet som inkluderade representanter från statens sekretariat för ekonomiska frågor och Schweiz federala utrikesdepartementet. Enligt

⁸⁷ Initial assessment FIFA, s. 4.

⁸⁸ Global Reporting Initiative, *About GRI*. <https://www.globalreporting.org/about-gri/>

⁸⁹ Initial assessment FIFA, s. 4.

⁹⁰ Initial assessment FIFA, s. 4.

⁹¹ Initial assessment FIFA, s. 6.

uppdagsbeskrivningen identifierades fem områden av parterna som ansågs vara av särskild relevant för att åstadkomma förändringar på plats:

1. Identifiering och användning av FIFA:s inflytande på relevanta aktörer i Qatar
2. Mänskliga rättigheter-bestämmelse från den nya artikel 3 i FIFA:s stadgar, där en rådgivande nämnd för mänskliga rättigheter ska införlivas för att utfärda rekommendationer två gånger per år
3. En robust process för att övervaka arbetsförhållandena
4. Mekanismer för att hantera arbetares klagomål
5. Inrättande av ett tillsyns- och rådgivande organ.

FIFA antar sig enligt fallet att hitta vägar för att leva upp till internationella principer och standarder, däribland Riktlinjerna, till den grad det inte motstrider nationell rätt och Riktlinjerna kan anses relevanta. De accepterar också att sträva efter att använda sina resurser när det är möjligt för att säkerställa säkra och bra arbetsförhållanden i anslutning till uppbyggnad av arenor och annan infrastruktur inför världsmästerskapen. Vidare kommer FIFA lägga fokus på att integrera mänskliga rättigheter i aktuella funktionssätt och relationer med andra aktörer samt erkänner att fokus för nästkommande världsmästerskap ska baseras på en förstärkt due diligence-process.⁹² Parterna BWI och FIFA samtycker om ett starkt framtida samarbete där BWI inkluderas i arbetet kring FIFA:s mänskliga rättigheter-policy, samt mekanismer för klagomål ska granskas och förbättras. Parterna ska samarbeta med övriga relevanta aktörer för att säkerställa migrantarbetarnas arbets- och levnadsförhållanden är säkra och når upp till en viss nivå.⁹³

⁹² National Contact Point of Switzerland Final Statement, *Specific Instance regarding the Fédération Internationale de Football Association (FIFA) submitted by the Building and Wood Workers' International (BWI)*. Berne, May 2, 2017, s. 3 f.

⁹³ Final Statement FIFA, s. 3.

5 Svensk implementering av Riktlinjerna

5.1 Inriktningen för Sveriges arbete i OECD

OECD har en normgivande och kunskapsutvecklande roll inom många områden. Organisationen har en hög relevans för svenska regeringens prioriteringar och Regeringskansliets löpande arbete eftersom OECD är kopplade till frågor som Sverige bedriver inom andra internationella sammanslutningar såsom EU, FN och det nordiska samarbetet. OECD är en medlemsdriven organisation och Sverige deltar i ett kontinuerligt arbete för att påverka styrningens verktyg, processer och kvalitetssäkring. Inom ramen för OECD:s arbete har Sverige ett par punkter av särskilt intresse. Som exempel finns en prioritering i arbetet mot jämställdhet eftersom det anses vara en förutsättning i ett modernt och rättvist välfärdssamhälle.⁹⁴ Mer konkret ska arbetet enligt regeringen innebära en könsuppdelad statistik i samband med att organisationen redovisar, kommenterar och analyserar individbaserad statistik.⁹⁵ En annan viktig punkt är demokratisatsning och regeringen vill verka för att föra in demokratiaspekter i OECD:s policyer och strategier.⁹⁶

Ansvarigt statsråd för OECD-frågor är utrikeshandelsministern och varje departement ska inom ramen för sina prioriteringar verka för att den nationella politikutvecklingen drar nytta från OECD:s kunskaper och metoder i samarbete med andra ansvariga myndigheter. Departementen ska vidare verka för att studier och rapporter som bedrivs inom EU tas upp inom OECD:s verksamhetsområden. Detta ska fungera som en kompletterande grund när det är relevant för underlag, ställningstaganden och argumentation för svenska förhandlingspositioner. Departementen är också ansvariga för att planera upp, förbereda och följa upp arbetet i OECD:s kommittéer och arbetsgrupper på ett väl fungerande och rutinmässigt sätt.⁹⁷

Utrikesdepartementet (UD) har utformat strategin för Sveriges arbete inom OECD och uppmuntrar till ett utökat deltagande från Regeringskansliet i

⁹⁴ Sveriges strategi för arbetet i OECD, s. 3.

⁹⁵ Sveriges strategi för arbetet i OECD, s. 4.

⁹⁶ Sveriges strategi för arbetet i OECD, s. 4.

⁹⁷ Sveriges strategi för arbetet i OECD, s. 4.

OECD:s organ. Förutom att verka för en vidare utveckling av digitala mötesformer uppmuntrar UD till svenskt ordförandeskap vid högnivåmöten och i kommittéer och arbetsgrupper. I OECD:s kommittéer och arbetsgrupper ska Sverige också medverka till en prioriteringsdiskussion kring arbetsprogram och budgetförslag. För presentationer och dialoger ska Sverige dra nytta av OECD:s arbete genom representanter för organisationer.⁹⁸ Sveriges prioriteringar utöver frågor inom OECD bygger till stora delar av Förenta nationernas globala mål för hållbar utveckling, Agenda 2030, där följande tre områden är högst på listan: 1) Inkluderande och hållbar tillväxt, 2) Hög sysselsättning och en välfungerande arbetsmarknad, och 3) Utbildning, färdigheter och livslångt lärande av hög kvalitet.⁹⁹

5.2 Plattform för internationellt hållbart företagande

Den dåvarande regeringen presenterade år 2019 en handlingsplan för internationellt hållbart företagande, där ambitionen är att Sverige ska bli världens första fossilfria välfärdsland. Handlingsplanen beskriver vilka områden som berörs och riktar sig till civilsamhälle, fackliga- och branschorganisationer, näringsliv samt en bredare allmänhet.¹⁰⁰ Arbetet för hållbart företagande omfattas av riktlinjer och principer som bygger på internationellt erkända normer, däribland Riktlinjerna, FN:s Global Compact och UNGP.¹⁰¹ I takt med att värdekedjor blir allt mer komplexa ville regeringen även bistå företag i arbetet kring due diligence vilket görs genom att stödja utarbetandet av system och verktyg på området. Arbetet kring hållbart företagande görs för att visa att Riktlinjerna ska kunna tillämpas så effektivt som möjligt i Sverige.

Regeringen har genomfört en rad åtgärder för en skärpt efterlevnad av Riktlinjerna, där några centrala delar är:

1. Deltagit i OECD:s granskning av Österrikes kontaktpunkt samt anmält intresse att få den svenska kontaktpunkten granskad. Avsnitt 5.5 av uppsatsen redogör för en likadan granskning av den svenska kontaktpunkten

⁹⁸ Sveriges strategi för arbetet i OECD, s. 5 f.

⁹⁹ Sveriges strategi för arbetet i OECD, s. 4.

¹⁰⁰ Plattform för internationellt hållbart företagande, s. 1, 3.

¹⁰¹ Plattform för internationellt hållbart företagande, s. 4.

2. Hösten 2018 fick den svenska kontaktpunkten en ordförande, ambassadören för hållbart företagande
3. Samverkat med nordisk-baltiska kontaktpunkterna samt genomfört utåtriktad verksamhet i Ryssland, Kina, Peru och Bolivia med fokus på arbetsvillkor och mänskliga rättigheter
4. Två inkomna anmälningar om enskilda fall till svenska kontaktpunkten rörde en svensk verksamhet i Thailand, vilket ledde till två seminarium om Riktlinjerna i Bangkok
5. Näringslivsorganisationen Företagarna bjöds in att ingå som en del av den svenska kontaktpunkten och är idag en del av denna. Syftet var att skapa bättre balans mellan arbetsmarknadens parter och öka representationen av små och medelstora företag¹⁰²

5.3 Sveriges kontaktpunkt

Den svenska kontaktpunkten upprättades 2001 och är en trepartsverksamhet mellan stat, näringslivsorganisationer och fackliga organisationer. Det civila samhället är inte representerade. Näringslivet representeras av Svenskt Näringsliv, Svensk Handel och Företagarna. De fackliga organisationerna representeras av LO, Saco, TCO, Unionen, IF Metall och Sveriges Ingenjörer. Ambassadören för hållbart företagande är ordförande och kontaktpunkten ligger i UD i Stockholm.¹⁰³ I avsnitt 5.5 nedan redogörs för en OECD-granskning av den svenska kontaktpunkten som närmare beskriver dess styrkor respektive svagheter. Beslutsfattande inom kontaktpunkten sker kollektivt och anses internationellt ha en god trovärdighet. Kontaktpunkten kan inte överpröva domstolsbeslut och har således ingen juridisk funktion.¹⁰⁴

5.4 Mölnlycke-fallet

5.4.1 Förfrågan om prövning

I maj 2021 tog svenska kontaktpunkten emot en anmälan om prövning från Iranian Centre for International Criminal Law (ICICL) mot det svenska vårdföretaget Mölnlycke. ICICL hävdar i sin förfrågan om prövning att

¹⁰² Plattform för internationellt hållbart företagande, s. 4.

¹⁰³ Regeringen, *Procedurregler för den svenska Nationella Kontaktpunkten* <https://www.regeringen.se/48e553/contentassets/32effc7c2d854110b0b7c9d77dc1966b/procedurregler-for-den-svenska-nationella-kontaktpunkten.pdf> (Hämtad 2022-11-01).

¹⁰⁴ Plattform för internationellt hållbart företagande, s. 7.

Mölnlycke inte har levt upp till Riktlinjerna gällande allmänna policyer och mänskliga rättigheter eftersom de slutat sälja sårförbandet Mepilex på grund av USA:s sanktioner mot Iran 2018. Konsekvenserna var stora för patienter som lider av sjukdomen Epidermolysis Bullosa (EB), vilken karaktäriseras av extremt ömtålig hud och återkommande blåsbildning.¹⁰⁵ ICICL refererar till att alternativa sårförband i Iran inte är lika effektiva som Mepilex. Dessutom kan personers kroppar reagera negativt när man länge använt en typ av medicin och sedan byter till en liknande. ICICL anklagar därför Mölnlycke att ha brustit i sin due diligence-process enligt punkt 10 och 11 kapitel två i Riktlinjerna att säkerställa patientens hälsa när de valde att avsluta samarbetet med Iran utan att erbjuda andra effektiva alternativ. Situationen kunde enligt ICICL åtgärdats genom att samarbeta med andra aktörer. Mölnlycke har slutligen enligt ICICL brustit i sin due diligence enligt Riktlinjernas fjärde kapitel om mänskliga rättigheter gällande barns rätt till liv och hälsa samt att säkerställa avhjälpning för skador som företaget bidragit till eller orsakat.¹⁰⁶

Med bakgrund av vad som nyss beskrivits uppmanar ICICL Mölnlycke att:

1. Fortsätta sälja Mepilex till EB-patienter genom tillstånd och dispens från aktuella sanktionerna mot Iran eller genom annat lämpligt alternativ
2. Ge skyndsam gottgörelse för skada som orsakats eller bidragit från Mölnlyckes sida i samband med avslutande av försäljningen av Mepilex. Gottgörelsen ska vara avsedd för barn som påverkats negativt och familjer till EB-patienter som förlorat sina liv samt vara skyndsam, adekvat och effektiv
3. En officiell offentlig ursäkt för lidandet av EB-patienter som konsekvens av deras underlåtenhet att följa due diligence i hänsyn till mänskliga rättigheter
4. Ett offentligt uttalande som bekräftar Mölnlyckes engagemang rörande mänskliga rättigheter som även omfattar patienter som eventuellt påverkas av ekonomiska sanktioner¹⁰⁷

5.4.2 Mölnlyckes svar

Mölnlycke återkom i juni 2021 med ett svar där företaget beklagar lidandet som EB-patienter går igenom till följd av sjukdomen. Vidare menar

¹⁰⁵ Regeringen, *Iranian Center for International Criminal Law and Mölnlycke Health care*, November 15, 2021, s. 2.

¹⁰⁶ ICICL och Mölnlycke, s. 2

¹⁰⁷ ICICL och Mölnlycke, s. 3.

Mölnlycke att de inte brutit mot Riktlinjerna gällande några av de anklagelser ICICL påstår och att deras due diligence process inte brutit på det sätt ansökan hävdar. Företaget svarade även att de har en stor respekt för mänskliga rättigheter.¹⁰⁸

Mölnlycke menar själva att de inte har brutit mot Riktlinjerna trots den tragiska situationen i Iran för EB-patienter. Vidare menar de att varje företag har rätten att välja vart och med vem man vill bedriva affärer med och bara för att de inte är närvarande på en viss marknad kan det inte betyda en bristande efterlevnad av Riktlinjerna. Snarare menar företaget att de har agerat ansvarsfullt genom att inte göra affärer med Iran och följt aktuella sanktioner från USA. Företaget förklarar vidare att en anledning till varför de inte fortsatt samarbetet i Iran är för det varit omöjligt att hitta en bank eller liknande finansiell institution som kan stödja monetära transaktioner som involverar några kopplingar till Iran, vilket beror på de sanktioner från USA som i sin tur har påverkat europeiska länder.¹⁰⁹

Mölnlycke påpekar även att Mepilex inte botar sjukdomen utan snarare är en lindring. Produktens lindrande förmåga innebär att det inte finns någon adekvat kausalitet mellan brist på förband och det beklagliga lidandet och förlusten av liv på EB-patienterna. För att lindra situationen initierade Mölnlycke 2019 ett samarbete med UNICEF (United Nations Children's Fund) där Mepilex-produkter skickades till Iran för ett värde av cirka en miljon euro. Samma sak har erbjudits igen från företagets sida till UNICEF.¹¹⁰

Slutligen anser Mölnlycke sig vara för medling i allmänhet men anser att det inte är nödvändigt i det aktuella enskilda fallet för att lösa roten av problemet. Situationen har istället orsakats av sanktioner mot Iran som är utom Mölnlyckes kontroll. Det är enligt Mölnlycke Irans ansvar att värna om samtliga invånare, inkluderande de med kroniska sjukdomar landet drabbats av såsom EB. Med bakgrund av detta nekar Mölnlycke att stå till svars för någon form av skada.¹¹¹

5.4.3 Kontaktpunktens rekommendationer

I augusti och september 2021 höll kontaktpunkten separata möten med Mölnlycke och ICICL. Kontaktpunkten kom i november samma år fram till

¹⁰⁸ ICICL och Mölnlycke, s. 3.

¹⁰⁹ ICICL och Mölnlycke, s. 4.

¹¹⁰ ICICL och Mölnlycke, s. 5.

¹¹¹ ICICL och Mölnlycke, s. 5.

att ärendet inte behövde undersökas vidare men att rekommendationer gällande Mölnlyckes due diligence skulle framställas. Utöver detta var huruvida Mölnlycke bestämmer sig för att fortsätta bedriva affärer med Iran eller inte, en fråga som anses utanför Riktlinjernas tillämpning. Vidare välkomnar kontaktpunkten samarbetet med UNICEF och uppmantrar även framtida liknande arrangemang.¹¹² I förhållande till riskbaserad due diligence rekommenderade kontaktpunkten Mölnlycke att vara tydligare och mer transparent. Av den information som inkom till kontaktpunkten från företaget hade det hjälpt om den var mer detaljerad. Slutligen uppmantrade kontaktpunkten Mölnlycke att vara så transparent som möjligt gällande sin due diligence till utomstående aktörer när en sådan process är aktuell.¹¹³

5.5 Peer review

I samband med Riktlinjernas revision 2011 gick samtliga kontaktpunkter med på att förstärka gemensamma peer-learning aktiviteter. Peer-learning innebär lärande för jämbördiga där kunskaper och färdigheter kan utvecklas. Ett särskilt fokus ligger på frivilliga så kallade peer reviews, kvalitetsgranskningar, vilka leds av representanter från två till fyra kontaktpunkter vilka gör en granskning av en annan kontaktpunkt och därefter ger rekommendationer. I samband med bedömningen görs en kartläggning av styrkor respektive svagheter hos den särskilda kontaktpunkten i kombination med identifiering av möjligheter till förbättring.¹¹⁴ I December 2021 gjordes en peer review av den svenska kontaktpunkten med representation från Frankrike, Brasilien och Slovakien med stöd från OECD:s sekretariat. Sveriges kontaktpunkt hade planerat och organiserat för ett besök på plats men på grund av olika omständigheter blev mötet virtuellt. Trots detta gjordes många utmärkta utbyten enligt rapporten.¹¹⁵ Rapporten ger rekommendationer tre områden: institutionella arrangemang, PR-aktiviteter och enskilda fall.

5.5.1 Institutionella arrangemang

Den svenska kontaktpunktens trepartsstruktur mellan stat, näringslivs- och fackliga organisationer är starkt förankrad i den svenska traditionen av social dialog. Även om det finns en efterfrågan av medlemmar att inkludera

¹¹² ICICL och Mölnlycke, s. 7.

¹¹³ ICICL och Mölnlycke, s. 7.

¹¹⁴ OECD (2022), *OECD Guidelines for Multinational Enterprises, National Contact Point Peer Reviews: Sweden*, <https://mneguidelines.oecd.org/ncppeerreviews.htm>, s. 5.

¹¹⁵ Peer review Sverige, s. 8.

civila och akademiska organisationer som engagerar sig i frågor kring företags sociala ansvar, finns en stark känsla av förtroende för strukturen i nuläget.¹¹⁶ Det saknas ett officiellt dokument som fastställer strukturen och platsen för den svenska kontaktpunkten vilket bidrar till en del svårigheter i arbetet. Mer ingående har inte kontaktpunkten en väldefinierad enhet inom avdelningen och är svår att skilja från övrig verksamhet. Det finns inga tydliga regler vilket leder till förvirring över hur rapportering ska gå till inom ministeriet och även en ökad osäkerhet för opartiskhet. Svenska kontaktpunktens autonomi respekteras i regel, men som effekt kan nyss nämnda brister ge en negativ påverkan på synlighet, transparens och tillgänglighet för verksamheten. Sveriges kontaktpunkt har tidigare haft stabila personalresurser men under 2021 inkom två enskilda nya fall vilket har ökat arbetsbördan, vilket kan vara en förklaring till att marknadsföringsaktiviteter varit ganska låga. Inom en kommande framtid har kontaktpunkten indikerat att nuvarande resurser inte är tillräckliga och att det inte finns tillräckligt med tid för att ägna sig åt kontaktpunktens ärenden.¹¹⁷

5.5.1.1 Rekommendation från OECD

Sverige bör överväga att formalisera struktur, mandat och medlemskap, plats samt klagörande av ordförandens roll och sekretariatet för kontaktpunkten i ett officiellt dokument. Det skulle resultera i mer synlighet, tillgänglighet och transparens i verksamheten. För att främja opartiskhet skulle en lösning vara skapandet av en enskild enhet av kontaktpunkten där man förtydligar rapporteringslinjerna för personal och även vilka intressen kring integritet och konflikt som gäller för dem. För att säkerställa tillgång till expertis rekommenderas även svenska kontaktpunkten att engagera sig mer gentemot civila och akademiska organisationer. När det gäller personalresurser bör dessa åtminstone bibehållas men gärna förstärkas. Ett rimligt exempel skulle vara en heltidsanställd regeringsmedlem för att leda kontaktpunktens sekretariat. Vidare bör ytterligare kontakter inom fackföreningar och näringsliv säkerställas för att kunna leverera tillräckligt mandat.¹¹⁸

¹¹⁶ Peer review Sverige, s. 5 f.

¹¹⁷ Peer review Sverige s. 13.

¹¹⁸ Peer review Sverige, s. 18.

5.5.2 PR-aktiviteter

Den nuvarande svenska kontaktpunkten har en knapp marknadsföring bland annat genom fåtal reklamer och evenemang samt en begränsad hemsida. Det krävs en ökad marknadsföring och även om resurserna är begränsade så går det att åstadkomma via befintliga nätverk och aktiviteter som kontaktpunkten redan besitter. Exempelvis kan kontaktpunkten utnyttja olika nätverk för att främja verksamheten och bygga nya samarbeten. Webbplats och andra sociala medier är i dagens samhälle viktiga komponenter inom marknadsföring och en komplett webbplats för svenska kontaktpunkten kan bli en omfattande källa för information om företags sociala ansvar och ett verktyg för att sprida information om riktlinjerna i Sverige.¹¹⁹

5.5.2.1 Rekommendation från OECD

Svenska kontaktpunkten bör strategiskt utöka sin främjande roll med hänsyn till redan befintliga resurser. Ett exempel kan vara en marknadsföringsplan som underbyggs av en kartläggning av intressenter och synergier till övriga event och material inom området för företags sociala ansvar. Det behövs även ett större utnyttjande av ordförandens position som ambassadör inom nätverk rörande företags sociala ansvar. En hemsida bör utformas för att fungera som ett verktyg att främja de centrala principer som tidigare nämns för kontaktpunkten. Detta görs bland annat genom en sektion med PR-relaterade frågor och evenemang, mer information om riktlinjerna och due diligence-vägledning samt den specifika processen för enskilda fall och dess arbetsordning. Hemsidan bör innehålla ett lättillgängligt inlämningsformulär och årsrapporters material. Slutligen bör närvaron öka på sociala medier. Ambassadören för hållbart företagande bör även kunna framhäva rollen som företags sociala ansvar besitter inom regeringen genom sin position och nätverk.¹²⁰

5.5.3 Enskilda fall

Sedan den svenska kontaktpunkten startade år 2001 har nio enskilda förfrågningar om prövning inkommit. Två av dessa var fortfarande pågående under 2021 och av resterande fall har fyra blivit avslutade och tre inte accepterade. Arbetsordningen för den svenska kontaktpunkten finns kortfattat tillgänglig på hemsidan, vilket med stor sannolikhet inte lever upp

¹¹⁹ Peer review Sverige, s. 6.

¹²⁰ Peer review Sverige, s. 25.

till det krav på förutsägbarhet som krävs för den specifika instansprocessen. Arbetsordningen behöver bli mer planerande för att informationen ska bli mer detaljrik och även andra delar av processen såsom hur man lämnar in ett ärende, steg för processen och tidslinjen för denna och potentiella resultat. Enskilda fall som behandlats fram tills nu i svenska kontaktpunkten har drabbats av förseningar på grund av olika anledningar, däribland brist på resurser. När denna typ av situationer uppstår måste förseningar minskas om det är möjligt och i övrigt kommunicera med samtliga parter när förseningar uppstår.¹²¹

5.5.3.1 Rekommendation från OECD

Den svenska kontaktpunkten bör i enlighet med den vägledning finns tillgänglig från OECD, revidera sina arbetsordningar för att säkerställa förutsebarhet och öppenhet i den specifika instansprocessen. Som ett minimum bör följande information inkluderas:

1. Vägledning för hur ett klagomål lämnas in
2. Inledande kriterier för bedömning i förhållande till Riktlinjerna
3. Detaljerad beskrivning av processen
4. Potentiella resultat, inklusive möjlighet till rekommendationer och engagera sig i uppföljning
5. Gällande bestämmelser kring sekretess och tillgång till dokument
6. Tydliga regler och processer för att undvika potentiella intressekonflikter

Slutligen bör vägledande tidslinjer beaktas vid hanteringen av specifika fall så mycket som möjligt. Kontaktpunkten bör i alla situationer proaktivt arbeta och samarbeta med parterna för att informera om alla steg i processen och om eventuella förseningar samt isåfall ge alternativa tidslinjer.¹²²

¹²¹ Peer review Sverige, s. 7.

¹²² Peer review Sverige, s. 31.

6 Ny revision av Riktlinjerna 2022

6.1 OECD Watch rekommendationer

I Mars 2022 inkom OECD Watch, ett globalt nätverk av cirka 130 organisationer från civilsamhället i 30 länder med rekommendationer för områden som Riktlinjerna bör utvecklas på. Föreläggandet lämnades in till OECD:s arbetsgrupp kring frågor om företagens sociala ansvar, OECD Working Party on Responsible Business Conduct (WPRBC). Föreläggandet ger vägledning över områden av Riktlinjerna som behöver inventeras och läggas fokus på. OECD Watch menar på att Riktlinjerna varken är uppdaterade eller helt kompletta och att de övergripande förväntningarna på kontaktpunkter är för svävande. När luckor uppstår mellan förväntningar och vad som faktiskt finns tillgängligt tappar Riktlinjerna relevans i egenskap som guide inom företagens sociala ansvar. Detta leder i sin tur till ökade skillnader mellan förväntningar och den faktiska ansvarsskyldigheten hos kontaktpunkter. För att minska dessa luckor behöver Riktlinjerna enligt OECD Watch uppdateras. Även processen för kontaktpunkter kräver en uppdatering istället för att göra individuella vägledningar eller utbildningar. OECD Watch menar på att det krävs fokus på några utvalda områden istället för en helskalig uppdatering av riktlinjerna.¹²³

Rekommendationerna syftar främst till att uppdatera frågor som är av hög betydelse för civilsamhället som inte är tillräckligt klarlagda i Riktlinjerna och som i slutändan kommer ha vidast och djupast påverkan för företags ansvar. Många olika områden togs upp i rekommendationerna, där några exempel är digitalisering och djurskydd. Största fokus läggs på följande fyra punkter eftersom de anses mest centrala för uppdateringen:

1. Processuell vägledning kring förväntningarna av kontaktpunkter
2. Kapitlet om allmänna policyer ska klarlägga steg och omfattning av företags due diligence samt identifiera övergripande problem och ämnen som är viktiga för att säkerställa företags sociala ansvar
3. Kapitlet om miljö behöver klargöra företags förväntningar rörande deras påverkan på miljö och annan verksamhet med negativ miljöpåverkan

¹²³ OECD Watch, *Submission to OECD WPRBC - Stocktaking on the OECD Guidelines*, March 3, 2022, s. 1.

4. Kapitlet om information för att säkerställa transparens gällande information för att utvärdera multinationella företags implementering av due diligence sex steg samt andra standarder.¹²⁴

6.1.1 Processuell vägledning för kontaktpunkter

Behovet av uppdatering för Riktlinjerna är kritiska över förväntningarna för kontaktpunkter. När kontaktpunkterna brister i sitt ansvar och funktionella likvärdighet påverkar det de civila samhället negativt. Dels begränsar det tillgång till rättsmedel för offer. Dels misslyckas kontaktpunkter också att effektivt främja Riktlinjerna och identifiera, förklara och stödja ansvarsskyldighet för företagens bristande efterlevnad av dessa. Detta påverkar i sin tur länder negativt i processen att förstå och implementera Riktlinjerna. OECD Watch rekommenderar kontaktpunkterna att ha en gemensam praxis för att effektivisera implementeringen av kontaktpunkterna. Samtidigt anser dem att det inte krävs en enhetlig strategi för alla kontaktpunkter utan att nuvarande olika strukturer arbetsätt är fungerande. Det behövs förtydligas vilka strukturer som är ineffektiva och att ribban för kontaktpunkternas processuella vägledning ska höja klagandens tillgång till användning av mekanismerna.¹²⁵

Som följd av ovanstående ändringar uppstår en mer samstämmighet och likvärdighet för kontaktpunkternas verksamhet, vilket nås just genom förtydligande av förväntningar av dessa. Kontaktpunkterna en grundbult i systemet och ovan nämnda ändringar kan öka förståelsen och implementeringen för företag.¹²⁶

6.1.2 Allmänna policyer

Kapitlet om allmänna policyer är en av de senaste tilläggen till Riktlinjerna och citeras i nästan samtliga prövningar vid kontaktpunkter. Detta påvisar till viss del ett misslyckande från företagets sida att genomföra en ordentlig due diligence, vilket också belyser vikten av konkreta åtaganden inom ramen för due diligence bör vara en hög prioritet att förtydliga. Kapitlet är inte tillräckligt detaljerat på området enligt OECD Watch och det finns även

¹²⁴ OECD Watch Submission, s. 1.

¹²⁵ OECD Watch Submission, s. 2.

¹²⁶ OECD Watch Submission, s. 2.

en viss obalans gällande vilka ämnen tas upp, i förhållande till vilka som faktiskt anses vara viktiga inom området för företagens sociala ansvar.¹²⁷

Om Riktlinjernas andra kapitel kring allmänna policyer förbättras kommer detta få positiva konsekvenser för Riktlinjerna i sin helhet, eftersom due diligence-processen är en nyckelprocess för hur det sociala ansvaret involveras i företagets verksamhet. Ändringar kommer också leda till en generell introduktion till samtliga standarder och frågor som är relevant för ämnet. Exempel på detta är att klargöra due diligence-processens sex steg samt inkludera ytterligare information utöver de finansiella risker och effekter för människor inom områden såsom mänskliga rättigheter, miljö och klimatförändringar.¹²⁸

6.1.3 Miljö

Klimatförändringar nämns inte alls i kapitlet om miljö i Riktlinjerna. Samma sak gäller andra växande problem med negativ miljöpåverkan såsom avskogning, förstörelse av biologisk mångfald, ekosystem, skyddade områden och överanvändning av vatten. I takt med att dessa problem blir mer och mer aktuella, och eftersom det dessutom påverkar mänskliga rättigheter och samhället på andra plan, behövs en ändring i kapitlet. Det behövs förväntningar på multinationella företag att anpassa sig utefter de förändringar som sker gällande både klimatutsläpp och klimatanpassning, klimatrelaterad desinformation och behovet att ta itu med övriga negativ miljöpåverkan. Skulle en uppdatering inte ske inom kapitlet kommer Riktlinjerna i stor synnerhet tappa sin relevans gällande företags sociala ansvar.¹²⁹

6.1.4 Informationshantering

Kapitlet gällande informationshantering behöver också enligt OECD Watch uppdateras, dels för att det krävs i en due diligence-process och dels för att utvärdera företagets regelefterlevnad av övriga kapitel. I nuläget är kapitlet inte uppdaterat i förhållande till normer och andra initiativ vilket påverkar transparensen negativt. Kapitlet i sin helhet gör endast uppmaningar, och bör istället att använda ord som "ska" när det kommer till sociala- och miljömässiga risker. På grund av vaga formuleringar blir kapitlet osynkat med kapitlet om due diligence som efterfrågar kommunikation inom varje

¹²⁷ OECD Watch Submission, s. 2.

¹²⁸ OECD Watch Submission, s. 2 f.

¹²⁹ OECD Watch Submission, s. 3.

steg av due diligence-processen gällande företagens risker, påverkan och steg. Nyss nämnda ändringar är enligt OECD Watch en av de mest kraftfulla steg som kan tas för att uppmuntra företag att hantera sina effekter. Det kommer även göra Riktlinjerna mer relevanta och i synk med andra liknande initiativ.¹³⁰

6.2 OECD Stocktaking report

OECD kom i år 2022 med en översynsrapport över Riktlinjerna med två generella syften. För det första, få en klarare bild ifall Riktlinjerna fortfarande uppfyller sitt ändamål, och för det andra att tillhandahålla en grund för hur man därefter väljer att gå vidare och funkar i ett framtida sammanhang. Ett centralt fokus har legat på om Riktlinjerna anses ändamålsenliga genom relevans och effektivitet. Rapporten utvecklades av OECD:s sekretariat med input från olika kontaktpunkter, från institutioner såsom OECD Watch, konsultation med OECD-kommittéerna och även information från samhället. Samtliga iakttagelser sammanfattas under tre rubriker med fokus på Riktlinjernas lämplighet i förhållande till materiella frågor, implementering och kontaktpunkter.¹³¹

6.2.1 Frågor

Den första delen fokuserar på om Riktlinjerna på ett adekvat sätt behandlar materiella frågor kopplade till företagens sociala ansvar samt ifall de håller sig relevanta i framtiden. Riktlinjerna anses i stort sett följt med utvecklingen och anses fortfarande högst relevanta, vilket delvis beror på hur starkt i linje de är i förhållande till framförallt UNGP. Relevansen anses även finnas inom den riskbaserade due diligence processen inom särskilda sektorer och teman. Samtidigt nämns en rad områden som anses behöva en ökad effektivitet och klarhet. Många av de punkter som tas upp berör miljö och att Riktlinjerna i många avseende inte är uppdaterade utefter klimatförändringar. Det finns inte några tydliga förväntningar hur företag ska förhålla sig till varken klimatförändringar, biologisk mångfald eller djurhållning. Riktlinjerna är inte heller i linje med större multinationella ramverk såsom Parisavtalet eller de globala målen Agenda 2030.¹³²

¹³⁰ OECD Watch Submission, s. 3.

¹³¹ OECD (2022), *Stocktaking Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, <https://mneguidelines.oecd.org/stocktaking-exercise-on-the-oecd-guidelines-for-multinational-enterprises.htm>, s. 7.

¹³² OECD Stocktaking Report. 7 f.

Ämnen kopplade till mänskliga rättigheter är också ett centralt område där rapporten kommer fram till att utveckling krävs. Framst handlar det om könsdiskriminering, barns och urbefolkningars rättigheter, föreningsfrihet och kollektiva förhandlingar. Därutöver behöver det klargöras vilka länkar som finns mellan företags verksamheters påverkan på mänskliga rättigheter på människor, planet och samhälle. Slutligen är inte Riktlinjerna i synk med digitalisering och dagens teknik vilket påverkar flera andra områden såsom mänskliga rättigheter, anställning, konkurrens och konsumentintressen.¹³³

6.2.2 Implementering

Den andra frågan ser över om Riktlinjerna fortfarande anses i form att driva fortsatt implementering av företagens sociala ansvar. Tidigare utvecklingar som anses anmärkningsvärda är bland annat upptagande och implementering av Riktlinjernas due diligence-standarder i marknadsbaserade mekanismer och certifieringssystem. Därutöver upptagande av standarder inom företags sociala ansvar i regionala och multilaterala forum inkluderande G7, G20, APEC, ASEAN och EU. Antalet länder som är anslutna till Riktlinjerna har även ökat under senare år parallellt med processen att engagera sig med länder som inte gjort det. För att ytterligare kunna stärka ekosystemet utifrån Riktlinjerna finns en rad utvecklingsområden för att fortsatt kunna främja dem. Det första som tas upp är den vikt samtliga intressenter lägger på att utjämna företags sociala ansvar inom den globala spelplanen. Sedan senaste revisionen 2011 av Riktlinjerna har ett utökat engagemang för länder som inte anslutit sig, både via kontaktpunkter, internationella organisationer och inom G20, APEC och ASEAN.¹³⁴

Riktlinjerna bör även enligt rapporten uppmärksammas ytterligare av regeringar som har en viktig roll för att främja och möjliggöra arbetet inom företags sociala ansvar. Genom att säkerställa att industri, initiativ och lagstiftning anpassas i den mån det är möjligt efter Riktlinjerna säkerställs effektivitet. Detta leder i sin tur till minskade kostnader och komplexitet för företag, vilket kan bli särskilt betydande för små och medelstora företag. Däremot behövs mer data på området utifrån den utveckling som sker inom reglering, finansiella marknaden och hur väl processen i att uppnå hållbara utvecklingsmål. Det behövs en mer enhetlig och enklare uppsättning mått för hur bedömningen av OECD-standarder upprätthålls. Slutligen

¹³³ OECD Stocktaking Report, s. 18.

¹³⁴ OECD Stocktaking Report, s. 24.

uppmuntras försök från kontaktpunkter att främja Riktlinjerna men finns också ett övergripande enklare språk i Riktlinjerna och kontaktpunkterna.¹³⁵

6.2.3 Kontaktpunkter

Den tredje och sista frågan lägger sitt fokus kring om kontaktpunkternas system är utformat och drivs för att på ett lämpligt sätt främja Riktlinjernas effektivitet. Riktlinjerna har en unik egenskap att fungera som en nationell institutionell mekanism för att implementera denna effektivitet. Sedan 2011 har en stadig ökning skett i antalet specifika fall som uppkommit vid olika kontaktpunkter och ett antal har spelat stor roll vid främjande av Riktlinjerna för att underlätta en politisk samstämmighet. Granskningar (peer-reviews) av olika kontaktpunkter har också varit ett effektivt sätt att förbättra verksamheterna.¹³⁶

Som på övriga områden finns det däremot även här utvecklingsmöjligheter. Till att börja med skiljer sig den funktionella likvärdigheten markant mellan kontaktpunkter inom områden såsom synlighet, tillgänglighet, transparens och ansvar, vilket leder till en bristande helhet. Ofta grundar sig luckorna i otillräckliga resurser, stöd eller strukturer. Det finns ofta även svaga övervaknings- och tillsynsmekanismer och språket är i många fall vagt. När det kommer till de enskilda fallen finns det betydande skillnader i tolkning av kontaktpunkternas roll vilket påverkar hanteringen av dessa ärenden. Detta gör i sin tur att praxis skiljer sig och meningsskiljaktigheter uppstår. I takt med att antalet anslutna länder ökar krävs också en ökad funktionell ekvivalens över samtliga kontaktpunkter för att undvika ytterligare uppdelning. Det bör enligt rapporten övervägas att se kontaktpunkternas roll som nationella myndigheter, agenter för samstämmighet inom politiken och avhjälpande mekanismer i dagens ständigt utvecklande landskap.¹³⁷

¹³⁵ OECD Stocktaking Report, s. 40.

¹³⁶ OECD Stocktaking Report, s. 72 f.

¹³⁷ OECD Stocktaking Report, s. 75 f.

7 EU-kommissionens förslag om due diligence

7.1 Bakgrund och rättslig grund

I december 2020 beslutade rådet för sysselsättning, socialpolitik, hälso- och sjukvård samt konsumentfrågor (EPSCO) om rådslutsatser om mänskliga rättigheter i globala leverantörskedjor.¹³⁸ EU-kommissionen uppmuntras där lansera en handlingsplan för EU i syfte att stärka företagens sociala ansvar i globala leverantörskedjor, och tillsammans med EU:s medlemsstater främja ansvarsfull hantering i globala leverantörskedjor. CSDD-förslaget presenterades 23 februari 2022 med bakgrund av en öppen konsultation om ett EU-gemensamt regelverk för due diligence i globala leverantörskedjor avseende mänskliga rättigheter och miljö. Förslaget baseras på artikel 50 och 114 i EUF och anses även enligt kommissionen vara förenligt med proportionalitets- och subsidiaritetsprincipen. Området anses ligga på unions- respektive global nivå och kommer därmed bli mest effektivt att reglera på en unionsnivå snarare åtgärder från enskilda medlemsländer. De kostnader som uppkommer för företaget i samband med att reglerna efterlevs anpassas till storlek och resurser samt företagets riskprofil.¹³⁹ CSDD-förslaget måste fortfarande röstas igenom av EU:s medlemsländer och är således ännu inte bindande. Förslaget kan under förhandlingar få ändringar.

7.2 Omfattning

CSDD-förslaget riktar sig till multinationella företag och vill genom ökat fokus på due diligence kunna bidra till ökat hållbarhetstänk hos företag. Anledningen till ett regelverk på unionsnivå är att skapa harmoniserade regler, konkurrensneutralitet och rättssäkerhet för företag på EU:s inre marknad. Företag som har fler än 500 anställda samt en global omsättning på mer än 150 miljoner euro omfattas av förslaget, vilket omfattar dotterbolag såväl som underleverantörer. Även företag som verkar i särskilt utpekade risksektorer som har fler än 250 anställda och global omsättning på mer än 40 miljoner euro omfattas. De särskilt utpekade risksektorerna innefattar bland annat skogsbruk, jordbruk, gruvnäring och textilindustrin.

¹³⁸ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 1 f.

¹³⁹ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 2.

Företag från tredje land som har en större närvaro på EU:s inre marknad omfattas också av förslaget och ska i sådana fall företrädas av en auktoriserad representant som är kontaktperson för den nationella tillsynsmyndigheten.¹⁴⁰

7.3 Skyldigheter

CSDD-förslaget innebär ett antal skyldigheter som bolagsledningen för företaget ansvarar för att uppfylla. Företaget som omfattas av förslaget blir skyldiga att upprätta en policy rörande due diligence och även:

- integrera tillbörlig aktsamhet (due diligence) i alla sina policyer,
- identifiera faktiska eller potentiella negativa konsekvenser för de mänskliga rättigheterna och miljön,
- förebygga eller lindra potentiella konsekvenser, och sätta upp stopp för eller minimera de faktiska konsekvenserna,
- inrätta och upprätthålla ett klagomålsförfarande,
- övervaka hur effektiva policyn och åtgärderna för tillbörlig aktsamhet är, och
- offentliggöra information om tillbörlig aktsamhet.¹⁴¹

Företagen ska utveckla handlingsplaner för att identifiera och avbryta potentiella risker gällande mänskliga rättigheter och miljö. För att kunna säkerställa gottgörelse i det fall CSDD-förslaget inte uppfylls ska det finnas en klagomekanism som kan ge ersättning till de drabbade. Klagomål ska kunna ställas av drabbade personer, fackliga organisationer och civilsamhällesorganisationer.¹⁴² Medlemsstaterna har ansvar över vilken form påföljderna har och ska utveckla olika stödåtgärder som också små och medelstora företag kan ta del av. I syfte att säkerställa att företagets underleverantörer och dotterbolag också följer uppställda krav ska företaget få en kontraktförsäkran från dessa att uppförandekod och handlingsplaner efterlevs. Om en aktör i värdekedjan däremot inte lever upp till kraven ska affärsrelationen kunna pausas eller brytas.¹⁴³

Företagen som omfattas av CSDD-förslaget förväntar sig också hålla sig linje med Parisavtalet, vilket innebär att begränsa den globala

¹⁴⁰ Förslag till Europaparlamentets och Rådets Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet och om ändring av direktiv (EU) 2019/1937, COM(2022) 71 final, Bryssel 23 februari, 2022, s. 5, f.

¹⁴¹ Förslag till direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 41 f.

¹⁴² Förslag till direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 39.

¹⁴³ Förslag till direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 26.

uppvärmningen till 1,5 grader Celsius. När beslut fattas av företagets styrelse ska ett hållbarhetsperspektiv alltid finnas med för att beakta vilka mänskliga rättigheter- och klimatrelaterade konsekvenser respektive beslut får på kort, mellanlång och lång sikt.¹⁴⁴

En eller flera tillsynsmyndigheter ska ha tillsyn över att företagen följer CSDD-förslaget och EU-kommissionen har därutöver ett övergripande ansvar att utveckla vägledningar och etablera ett nätverk inom EU för ansvariga myndigheter, i syfte att främja samarbete och utbyte av erfarenheter mellan medlemsstaterna.¹⁴⁵ Cirka 13 000 företag kommer omfattas av regelverket enligt kommissionen. En omfattande konsekvensanalys kom fram till att CSDD-förslaget förväntas leda till fler hållbara och innovativa företag samt att förslaget möjliggör förbättring av finansiella resultat genom ett bättre integrerade hållbarhetsfaktorer i beslutsfattande. En sammanlagd engångskostnad för samtliga berörda företag kommer vara cirka en miljard euro och en sammanlagd årlig kostnad på omkring två miljarder euro. Utöver nyss nämnda kostnader kommer förslaget sannolikt leda till kostnader avseende den myndighetstillsyn som behövs införas som dock ska hanteras utifrån statsbudgetens befintliga ekonomiska ramar. Eventuella kostnader för EU-budgeten ska hanteras genom omprioriteringar. Ingen jämförelseanalys av förslaget har presenterats av kommissionen.¹⁴⁶

7.4 Svensk analys

Det saknar en motsvarande reglering i svensk rätt och endast delar av förslaget berörs inom svensk rätt. Bolagsstyrning återfinns främst genom aktiebolagslagen (2005:551) och hållbarhetsrapportering i huvudsak genom årsredovisningslagen (1995:1554). Det är i nuläget för tidigt att avgöra hur många svenska företag som kommer beröras och vilka andra konsekvenser CSDD-förslaget kommer föra med sig. Regeringen välkomnar förslaget då hållbarhet är ett centralt ämne för Sverige men det behöver också analyseras vidare. Det finns en hög ambitionsnivå i Sverige för arbetet inom mänskliga rättigheter, jämställdhet, social trygghet och även ambition för ett skärpt regelverk kring miljö- och klimatfrågor i förhållande till de globala målen Agenda 2030. För många svenska företag är hållbarhetsfrågor viktiga ur

¹⁴⁴ Förslag till direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 26.

¹⁴⁵ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 4.

¹⁴⁶ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 4.

konkurrensperspektiv och i många situationer bidrar dessa till lösningar för ökad hållbarhet.¹⁴⁷

Regeringen har en positiv syn på andra internationella standarder för näringsverksamheter, däribland UNGP och Riktlinjerna. Dessa har beaktats i CSDD-förslaget men bör enligt regeringen stärkas ytterligare. Det finns en ambition från regeringens sida att öka takten för klimatomställningen för kommissionens arbete och omställningen mot en cirkulär ekonomi. Perspektiv inom jämställdhet och arbetstagarens ställning bör också lyftas och stärkas enligt regeringen.¹⁴⁸ Mer praktiskt får inte förslaget enligt regeringen medföra oproportionerliga komplikationer eller kostnader för företagen. Lagstiftningen ska inte hamna i strid med svenska principer inom områden såsom avtals-, bolags- och skadeståndsrätt. Fokus för regeringen kommer dels vara att värna om den svenska bolagsstyrningen men också värna om företagens konkurrenskraft och innovations- och tillväxtförmåga. Slutligen ska inte en för stor administrativ börda tillföras på det offentliga och CSDD-förslaget bör tillämpas enhetligt för att åstadkomma mindre tolkningsutrymme och ökad harmonisering.¹⁴⁹ Övriga medlemsstaternas ståndpunkter var vid dokumentets utgivelse ännu inte känt.

CSDD-förslaget har inte remitterats men synpunkter har efter inbjudan kommit från ett antal svenska myndigheter, branschorganisationer och representanter för civilsamhället där flertalet som yttrat sig i huvudsak ställer sig positiva. Civilsamhället och Naturvårdsverket anser att företaget bör omfatta fler företag och att de människor som berörs av företagens verksamhet ska ha lättare att komma till tals. Svenskt näringsliv tillsammans med ett par andra branschorganisationer kritiserar reglerna som tas upp om bolagsstyrning och att arbetet mot klimatförändringar ses som en fråga kring due diligence. Slutligen anses många begrepp vara otydliga vilket kan öka risken för olika tillämpning i olika medlemsstater, där vissa principer och begrepp inte heller anses helt överensstämma till andra standarder som berör tillbörlig aktsamhet.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 5.

¹⁴⁸ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 5.

¹⁴⁹ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 6.

¹⁵⁰ Justitiedepartementet, Direktiv om tillbörlig aktsamhet, s. 7.

8 **Analys**

8.1 **Rättsområdet**

8.1.1 **Fördelar och nackdelar med soft law**

Företagens sociala ansvar är enligt mig en enormt viktig del i arbetet mot en mer hållbar värld. Intresset finns i vissa fall hos företagen själva, oavsett om det grundar sig i en marknadsföringsteknik eller ett faktiskt intresse att göra skillnad. Reglering behövs på nationell och internationell nivå för att säkerställa ett regelverk som tillämpas för alla, vilket kan se ut på olika sätt.

Området regleras som tidigare nämnts via soft law. Frågan huruvida soft law är den bästa metoden är komplex eftersom det finns flera fördelar respektive nackdelar. Som potentiella fördelar inkluderas för det första flexibilitet. Eftersom soft law utgörs av icke bindande rättsregler blir regelverket mer anpassningsbart än hard law, vilket är fördelaktigt i situationer där en form av helhetslösning inte är möjlig. Riktlinjerna är ett exempel på rekommendationer som har antagit av ett stort antal stater, vilket antagligen inte hade åstadkommit vid en faktiskt lagstiftning. Eftersom soft law har sin flexibilitet leder detta i sin tur till en frivillig efterlevnad av regelverket. Istället för att reglerna styr företaget i aktuella situationer blir det istället företaget som går med på att följa reglerna, vilket kan resultera i en form av ägandeskap som leder till effektivare resultat. Utifrån de fall som tagits upp har en varierad syn från företagens håll presenterats. China Gold som inte responderade i någon del av processen, FIFA som enligt sitt svar till kontaktpunkten en positiv syn till att ta ansvar och slutligen Mölnlycke som ansåg att ansvaret i fallet inte låg på företaget utan mer på Iran som stat.

För det andra skapar soft law lättare konsensus vilket i många fall förhoppningsvis leder till ett ökat förtroende och samarbete mellan parter. Finns ett konsensus kan det i sin tur leda till mer innovation och hållbara lösningar. I aktuellt ämne om företagens sociala ansvar krävs ständigt nya tillvägagångssätt för att företag ska hålla sig i takt med gällande och nya målsättningar kring hållbarhet, där ett utrymme för innovation kan vara en stor fördel att hitta nya lösningar. Riktlinjerna bygger till stora delar på stater som vill utveckla sitt sociala ansvar, där exempelvis organisationer som OECD Watch är med i syfte att utveckla och granska Riktlinjernas efterlevnad och effektivitet. Det krävs alltså ett intresse från många parter som i sin tur kan leda till kreativa och framåtblickande lösningar, där

Riktlinjernas förslag om revision från 2022 är ett tydligt exempel på en sådan situation.

Trots den positiva sidan i form av flexibilitet, är soft law ofta mer diffus och komplex än bindande lagstiftning. Det kan vara svårt att dels hålla reda på vilka förpliktelser som gäller och sedan även att hålla reda på vilka riktlinjer och rekommendationer som gäller. Det är ingen gemensam lagstiftning där allt återfinns i en bok utan är ofta utspritt i olika dokument från olika organisationer. Gällande företagens sociala ansvar finns till exempel många soft law dokument både från OECD och FN, vilket hittas på helt olika platser och inte i någon form av samlingsverk. I regel finns inga typer av sanktionsmekanismer vilket gör att efterlevnad blir svår att följa. Kontaktpunkterna har till viss del en sådan roll, där ett talande exempel är sanktionerna mot China Gold. Eftersom att soft law är icke-bindande rättsregler går det däremot i regel inte att tvinga någon att följa reglerna vilket i sin tur drabbar dess effektiviteten. Sanktionerna skulle i China Gold-fallet kunnat få effekt och var säkert en ögonöppnare för många andra, men i det stora hela så blev den faktiska skadan relativt liten gentemot företaget.

Soft law har enligt mig varit ett fungerande sätt för att reglera företagens sociala ansvar på många sätt. Däremot har faktorer såsom klimatförändringar lett till snabbt växande krav på hållbarhet från företags sida och regelverket har inte hängtt med. Riktlinjerna nämner inte ens klimatförändringar i revisionen från 2011 och även om en ny revision är på väg så tror jag inte det kommer vara tillräckligt för att få företagen att agera på den nivå som krävs. Ämnet har kanske blivit "för stort" för att fortsätta endast regleras genom soft law och i nuvarande läge behövs kanske strängare tag. CSDD-förslaget är ett sådant exempel vilket kommer diskuteras mer under rubrik 8.1.2.

8.1.2 Hard law som alternativ

Hade då bindande rättsregler i form av hard law varit en bättre lösning för att reglera företagens sociala ansvar? Fördelen med hard law är att det ger mer tydliga förväntningar på företag över vad som är tillåtet och inte. Det ger också en tydligare ram för hur olika situationer ska hanteras och kan därför bidra till en ökad rättslig förutsebarhet. Domstolar får en tydlig grund att döma efter vilket främjar rättssäkerheten, vilket i sin tur kan bidra till att öka förtroendet för rättsväsendet. Hard law skulle inte bara skapa en egen motivation från företagets sida att agera ansvarsfullt och förebyggande i sitt

arbete mot socialt ansvar, utan ger också myndigheter möjlighet att tillämpa sanktioner mot företag som bryter mot lagarna.

Hard law har sakta men säkert intagit området kring företagens sociala ansvar i form av nationell lagstiftning. Storbritannien, Frankrike och Tyskland har alla infört lagar som kräver ansvar från multinationella företag. På EU-rättslig nivå finns CSDD-förslaget. Även om direktivet endast kommer få en direkt påverkan på EU:s medlemsstater kan det förhoppningsvis ses som en inspiration för andra stater utanför EU-området, särskilt eftersom det sträcker sig längre än några av de nationella lagarna. Ett exempel är att CSDD-förslaget innehåller vissa sanktioner som saknas i Frankrikes lag Loi de Vigilance. Ett annat exempel är att samma förslag till direktiv har ett lägre tröskelvärde än Tysklands lag LkSG, fler företag omfattas alltså av CSDD-förslaget.¹⁵¹

Trots många fördelar har även hard law sina nackdelar. Först och främst kan hard law vara kostsamt att implementera och följa. CSDD-förslaget kommer innebära enorma summor för företagen som omfattas, vilket kan innebära att personal och tekniska system behöver investeras i. När ekonomiska resurser läggs på den typen av resurser kan det påverka företagets lönsamhet och förmåga att investera i andra områden. Det är svårt att avgöra vid detta stadie om förslagets ekonomiska innebörd kommer vara värt i förhållande till den skillnad som regelverket kommer vara. Som jag tidigare nämnt är företagets sociala ansvar ett område i ständig utveckling och ett område som ökar i aktualitet. Hard law kan vara svårt att uppdatera till förändringar i samhället och på företagsmarknaden eftersom lagar och regler har en lång process för att ändras, vilket också är viktigt att beakta.

8.2 Nationella kontaktpunkter

8.2.3 Inledning

När det kommer till Riktlinjernas regelefterlevnad kan det vara svårt att utläsa hur arbetet fungerar i praktiken på grund av att dessa är soft law. Den mekanism som är anknuten till Riktlinjerna där enskilda fall behandlas är kontaktpunkterna, vilka ger exempel på hur regelefterlevnaden ser ut i specifika situationer. Syftet med kontaktpunkterna är att de ska fungera som en länk mellan olika organisationer, institutioner och företag i ett land samt

¹⁵¹ Svensk Juristtidning 2022, *CSDD - Kommissionens förslag till direktiv om företagets due diligence-ansvar i hållbarhetsfrågor*, Schmauch, Magnus, s. 883.

ge rådgivning och rekommendationer. När man ser till specifika fall fyller kontaktpunkterna absolut en roll. I samtliga fall som tas upp, China Gold, FIFA och Mölnlycke, uppfyller respektive kontaktpunkt sitt syfte i att förmedla mellan parterna med mer och mindre lyckade utfall. Hur företag ställer sig till Riktlinjerna går alltså att utläsa lättast genom respektive kontaktpunkters avgöranden. De två internationella avgörandena China Gold och FIFA tas upp nedan under rubrikerna 8.2.2 respektive 8.2.3 och därefter Mölnlycke som en del av rubrik 8.2.3.

8.2.2 China Gold

Avgörandet China Gold sticker ut eftersom det var det första avgörandet från en kontaktpunkt som införde sanktioner mot företaget. Sanktionerna infördes i form av begränsad möjlighet att ta del av tjänster från TCS och EDC som båda kan bistå med hjälp gällande handelsstöd. Sanktionerna bestämdes inte på grund av att China Gold hade kränkt Riktlinjerna utan på grund av att företaget inte deltog i procedurerna med kontaktpunkten. Även om detta kan ses som en möjlighet att öka företagets vilja att gå in i dialog så finns begränsningar kopplade till denna mekanism. Det finns inga ytterligare befogenheter från kontaktpunktens sida att införa sanktioner utöver indragningen av handelsstöd. Moderbolaget av China Gold ägs av staten och blev i fallet inte riktigt skadat av sanktioner. Eftersom China Gold inte valde att följa kontaktpunktens rekommendationer gav inte fallet någon verklig fördel för de drabbade familjerna eller de människor som fortfarande arbetar i gruvan. Med tanke på China Golds frånvaro kan det däremot anses rimligt att lägga fokus på sanktioner i syfte att försöka få genomslag i framtida liknande fall. En av syftena med soft law är att vi viss mån skapa normer och beteenden som företag, organisationer och samhällen kan följa, vilket sanktionerna mot China Gold kan bidra till.

8.2.3 FIFA

FIFA-fallet skapar ett viktigt prejudikat ur en rad aspekter. Båda parter hade en positiv inställning till att lösa problemet där frivilligt framträdande var viktigt för att i sin tur kunna förbättra situationen för migrantarbetarna. Till följd av uppmärksamheten fallet fick gjordes en del förbättringar i Qatar utifrån mänskliga rättigheter och arbetsförhållanden för migrantarbetare. Mer konkret skapades en reform gällande det sponsor-baserade Kafala-systemet, i form av att Qatar var först i regionen Persiska viken som i september 2020 godkände arbetare att byta jobb utan godkännande från

arbetsgivaren när som helst under anställningen. Landet införde under samma tidsperiod en icke-diskriminerande minimilön för anställda. I övrigt innebar också fallet en generell förbättring avseende arbetsförhållanden på världscup-relaterade byggnadsplatser. I förhållande till OECD och Schweiziska kontaktpunkten visar fallet att det finns andra forum för migrantarbetare att söka upprättelse när övriga är otillgängliga eller ohjälpsamma. Fallet visar en effektiv process i en kontaktpunkt och sätter även standard för olika typer av "kommersiell verksamhet" att tillämpas inom ramen för Riktlinjerna. I allmänhet är fallet väldigt uppmärksammat och har således gett fokus till problem gällande mänskliga rättigheter och kontaktpunkters roll. Processen för kontaktpunkten är framåtblickande och fallet bevisar att det inte bara handlar om att ge rättvisa för tidigare skada utan även att förbättra att situationen kring mänskliga rättigheter går framåt.¹⁵²

8.2.4 Sveriges kontaktpunkt

Peer-review granskningen av den svenska kontaktpunkten kom fram till att fler resurser inom kontaktpunkten behövs, främst på grund av två anledningar. För det första behövs fler resurser för att lättare bli tillgänglig för allmänheten som i sin tur ökar transparens. Till exempel när jag som privatperson försöker läsa in mig på den svenska kontaktpunktens verksamhet, är det svårt att förstå och navigera sig på deras hemsida. Det finns begränsad information över kontaktpunktens funktion och hur man går tillväga om man vill lämna in en förfrågan om prövning. För det andra är resurser viktigt för att kunna utföra uppgifter på ett mer effektivt sätt. Fler resurser skulle kunna öka samarbetet med andra kontaktpunkter i syfte att dela erfarenheter och praxis för att bedömningar ska bli så likvärdiga som möjligt i respektive stater. Det hade även kunnat ge nationella kontaktpunkter en chans att bli större aktörer inom nationella forsknings- och innovationssystem samt en större medverkan i internationella nätverk och forum.

Avgörandet Mölnlycke är ett ganska konkret exempel för hur soft law kan fungera i praktiken. Företaget Mölnlycke beklagar sig över den skada som skett men avsäger sig all form av ansvar. Syftet när fallet togs upp från organisationen ICICL var att säkerställa att röster blir hörda som i många fall kanske annars inte blivit det. Istället riktas fokus till att Mölnlycke tar avstånd från problemet och endast pekar på alternativa lösningar till

¹⁵² Anteckningar från föreläsning på University of Zürich med Christine Kaufmann 2021-10-13, ordförande för OECD:s arbetsgrupp för ansvarsfullt företagande.

problemet. Argumentationen från Mölnlyckes sida är ganska hård och till vissa delar förståelig, där företaget också försöker skydda sin egna verksamhet från dåligt rykte. Samtidigt fattas det ansvarstagande som soft law bär med sig och avgörandet mynnar istället ut i vaga åtgärder.

8.3 Personliga reflektioner

Efter att ha gjort en djupgående analys av tre nyss beskrivna ärenden och försök till en granskning av sveriges kontaktpunkt, går det att konstatera att resurserna är för små och kraven är för vaga. Syftet med nationella kontaktpunkter har en grund i att stärka den talan som oftast drivs av privatpersoner eller icke-vinstdrivande organisationer mot stora multinationella företag. Förhållandet är som utgångspunkt ojämnt eftersom multinationella företag ofta sitter på enorma ekonomiska resurser och av just den anledningen är det väldigt viktigt att kontaktpunkternas verksamhet både är synliga, lättillgängliga och lättförståeliga.

Det kan enligt min mening bli ett ganska naivt förhållningssätt till företagens sociala ansvar när systemet dels grundar sig i soft law och dels förlitar sig på att organisationer, som oftast tar upp förfrågan om prövning, ska föra rätten framåt och vara ansvariga för att företags kränkande av Riktlinjerna tas upp. I kombination att det inte finns lättillgänglig information kring processer för kontaktpunkter och enskilda ärenden med en förlitan från myndigheters sida att organisationer ska ansvara över ett sådant pass stort område som företagens sociala ansvar faktiskt har blivit, är för mig en orimlig avvägning och kan påverka rättssäkerheten negativt för de privatpersoner som ofta råkar ut för företagets kränkningar av Riktlinjerna. Detta kan också vara ett argument till varför hard law är att föredra när det gäller hur området ska regleras, eftersom det skulle bidra till ökat rättsligt skydd för individer och grupper som annars kan vara utsatta för orättvisor.

Lyckligtvis håller området kring företagens sociala ansvar på att bli ett allt mer aktuellt ämne där större målsättningar sätts upp. CSDD-förslaget är ett framstående exempel som kan ändra den rättsliga spelplanen för företagens sociala ansvar inom EU och även inspirera andra stater.

8.4 Avslutning

Det finns många skäl till varför företagens sociala ansvar är viktigt i dagens samhälle. För företagens egen skull skapar det förtroende och ger ett bra anseende, vilket kan leda till ökade intäkter och bättre ekonomiska resultat. Företagen kan också påverka sitt avtryck på både miljö och människor genom att agera ansvarsfullt vilket behövs med tanke på den påverkan företagen faktiskt har på samhället. Även om förändringar på området är påväg att ske, har det uppkommit väldigt sent i förhållande när det skulle kunnat ha börjat bromsa företags påverkan. Idag ser vi påtryckningar från allmänheten, media, anställda och liknande, vilket talar för en hoppfull framtid. Tänket kring hållbarhet har inte funnits på samma sätt som det finns idag och det gäller att ta vara på de resurser som finns för att agera på ett effektivt sätt.

Det är svårt att säga exakt hur företagens sociala ansvar bör regleras i framtiden, då det är en komplex fråga som berör många områden. Uppsatsens har redogjort för den första frågeställningen genom att granska Riktlinjerna och nationella kontaktpunkter på internationell respektive nationell nivå. Det går att konstatera utifrån den första frågeställningen att soft law enligt den andra frågeställningen har en rad fördelar. Däremot krävs hårdare krav i form av hard law för att ge företagen en tydlig ram att följa. Hard law gör att företagen behandlas rättvist och ger lika förutsättningar inför ett ansvarsfullt agerande inom sin verksamhet. Det ska bli spännande att se hur företagens sociala ansvar kommer regleras och se ut i framtiden.

Källförteckning

Material från regeringskansliet

Justitiedepartementet Faktapromemoria 2021/22:FPM71, *Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet.*

Regeringskansliet Faktapromemoria 2016/17:FPM35, *Plattform för internationellt hållbart företagande.*

Regeringskansliet, *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter.*

Regeringen, *Iranian Center for International Criminal Law and Mölnlycke Health care*, November 15, 2021

Utrikesdepartementet, Enheten för internationell utrikespolitik UD-IH 06.002, *OECD:s riktlinjer för multinationella företag - en handbok.*

Utrikesdepartementet Promemoria 2022/03044, *Sveriges strategi för OECD*

Utrikesdepartementet SÖ 1993/77, *Konvention om biologisk mångfald*, Rio de Janeiro, 5 juni 1992.

Offentligt tryck

Förordning (1976:1111) med tillkännagivande att Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling antagit deklarationen om internationella investeringar och multinationella företag.

Miljödepartementet DS 2003:29, *Århuskonventionen.*

Internationellt

FN

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, UN Doc A/RES/217/III, 1948.

Guiding principles on business and human rights - Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” framework. (av United Nations Human Rights Office of the high commissioner).

United Nations Human Rights office of the high commissioner. *Guiding Principles on business and human rights - implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework*. New York and Geneva, 2011.

United Nations General assembly Rio declaration on environment and development.

EU

Europeiska Kommissionen KOM(2011) 681 slutlig. *En förnyad EU-strategi 2011-2014 för företagens sociala ansvar*, Bryssel 25 oktober 2011.

Förslag till Europaparlamentets och Rådets Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet och om ändring av direktiv (EU) 2019/1937, COM(2022) 71 final, Bryssel 23 februari 2022.

OECD

OECD:s riktlinjer för multinationella företag, 2011 års revision. (Se <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/MNEguidelinesSVENSKA.pdf>).

OECD Watch, *Submission to OECD WPRBC - Stocktaking on the OECD Guidelines*, March 3, 2022. (Se <https://www.oecdwatch.org/wp-content/uploads/sites/8/2022/03/OECD-Watch-submission-on-options-following-stocktaking-2022-03-03.pdf>)

Kanada

Canada Tibet Committee, *Request for Review Submitted to Canada's National Contact Point Pursuant to the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. Specific Instance Regarding: *The Operations of China Gold International Resources Corp. Ltd., at the Copper Polymetallic Mine at the Gyama Valley, Tibet Autonomous Region*. January 28, 2014.

National Contact Point Canada, *Final statement on the Request for Review regarding the Operations of China Gold International Resources Corp. Ltd., at the Copper Polymetallic Mine at the Gyama Valley, Tibet Autonomous Region*, April 1, 2015.

Schweiz

Anteckningar från föreläsning på University of Zürich med Christine Kaufmann 2021-10-13, ordförande för OECD:s arbetsgrupp för ansvarsfullt företagande.

National Contact Point of Switzerland Final Statement, *Specific Instance regarding the Fédération Internationale de Football Association (FIFA) submitted by the Building and Wood Workers' International (BWI)*. Berne, May 2, 2017.

National Contact Point of Switzerland Initial assessment, *Specific Instance regarding the Fédération Internationale de Football Association (FIFA) submitted by the Building and Wood Workers' International (BWI)*. Berne, October 13, 2015.

Tyskland

The Bundestag, Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, July 16, 2021.

Tryckta källor

Kleineman, Jan. (2018), *Rättsdogmatisk metod*. I Nääv, Maria & Zamboni, Mauro. (red.) *Juridisk metodlära*, andra upplagan.

Sandgren, Claes. (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, fjärde upplagan.

Lagouette, Stéphanie. (2016), *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights - A Confusing "Smart Mix" of Soft and Hard International Human Rights Law*. I Lagouette, Stéphanie. Gammeltoft-Hansen, Thomas & Cerone, John. (red.) *Tracing the Roles of Soft Law in Human Rights*.

Kishanthi, Parella. (2020), *Hard and Soft Law Preferences in Business and Human Rights*. I Kenneth W. Abbot & Duncan Snidal (red.) *Hard and Soft Law in International Governance*.

Schmauch, Magnus. (2022), *CSDD - Kommissionens förslag till direktiv om företagens due diligence-ansvar i hållbarhetsfrågor*. Svensk Juristtidning.

Elektroniska källor

Webben

Europakommissionen. *Corporate social responsibility & Responsible business conduct.*

https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-social-responsibility-responsible-business-conduct_en

(Hämtad 2022-10-02).

Export Development Canada, *About Us.*

<https://www.edc.ca/> (Hämtad 2022-12-17).

FIFA World Cup Qatar 2022. *Cultural Awareness.*

<https://www.qatar2022.qa/en/discover-qatar/cultural-awareness>

(Hämtad 2022-10-02).

FN-förbundet. *Global Compact.*

<https://fn.se/om-oss/globalcompact/> (Hämtad 2022-10-17).

Friedman, Milton, The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits, The New York Times Magazine, 1970-09-13.

<https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html> (Hämtad 2022-10-12).

Government of Canada Global Affairs, *Canada's Enhanced Corporate Social Responsibility Strategy To Strengthen Canada's Extractive Sector Abroad.*

https://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/assets/pdfs/Highlights_of_Enhanced_CSR_Strategy_1_page_EN.pdf (Hämtad 2020-10-22).

Global Reporting Initiative, *About GRI.*

<https://www.globalreporting.org/about-gri/> (Hämtad 2022-11-23).

Government of Canada, *Trade Commissioner Service.*

<https://www.tradecommissioner.gc.ca/index.aspx?lang=eng>

(Hämtad 2022-10-22).

Human Rights Watch. *FIFA: Pay for harm to Qatar's migrant workers.* 2022.

<https://www.hrw.org/news/2022/05/18/fifa-pay-harm-qatars-migrant-workers>

(Hämtad 2022-10-02).

Naturvårdsverket, *EMAS för företag och organisationer.*

<https://www.naturvardsverket.se/emas> (Hämtad 2020-10-19).

Naturvårdsverket, *Hänsynsreglerna - kapitel 2 miljöbalken.*

<https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/miljobalken/hansynsreglerna--kapitel-2-miljobalken/forsiktighetsprincipen-2-kap.-3-/#E153460438>

(Hämtad 2022-10-19).

NE, *Bona Officia*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/bona-officia>
(Hämtad 2022-10-20).

OECD (2022), *OECD Guidelines for Multinational Enterprises, National Contact Point Peer Reviews: Sweden*.

<https://mneguidelines.oecd.org/ncppeerreviews.htm> (Hämtad 2022-10-22).

OECD, *Soft law*

<https://www.oecd.org/fr/gov/politique-reglementaire/irc10.htm>

(Hämtad 2022-12-21).

OECD (2022), *Stocktaking Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*.

<https://mneguidelines.oecd.org/stocktaking-exercise-on-the-oecd-guidelines-for-multinational-enterprises.htm> (Hämtad 2022-10-19).

OECD Watch, *Complaint: Canada Tibet Committee vs. China Gold Int. Resources*

<https://www.oecdwatch.org/complaint/canada-tibet-committee-vs-china-gold-int-resources/> (Hämtad 2022-10-19).

PBL Kunskapsbanken, *Om miljökonsekvensbeskrivning*.

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/miljokonsekvensbeskrivn/> (Hämtad 2022-10-19).

Regeringen, *Procedurregler för den svenska Nationella Kontaktpunkten*

<https://www.regeringen.se/48e553/contentassets/32effc7c2d854110b0b7c9d77dc1966b/procedurregler-for-den-svenska-nationella-kontaktpunkten.pdf>

(Hämtad 2022-11-01).

Regeringskansliet, Nationella kontaktpunkten

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/handelspolitik-och-framjande/nationella-kontaktpunkten/> (Hämtad 2022-12-08).

The Guardian. *Revealed: 6500 migrant workers have died in Qatar since the World Cup was awarded*. 2021.

<https://www.theguardian.com/global-development/2021/feb/23/revealed-migrant-worker-deaths-qatar-fifa-world-cup-2022> (Hämtad 2022-10-02).

The Responsible and Ethical Private Sector Coalition against Trafficking (RESPECT), French Corporate Duty of Vigilance Law

<https://respect.international/french-corporate-duty-of-vigilance-law-english-translation/>

(Hämtad 2022-12-09).

UK Government, *Modern Slavery Act 2015*

<https://www.gov.uk/government/collections/modern-slavery-bill>

(Hämtad 2022-12-09).